

Rozdział 1

1. „Tureckie słowo *Göbek* oznacza pępek lub brzuch”. Klaus Schmidt *Göbekli Tepe, A Stone-Age Sanctuary in South-Eastern Anatolia*, Ex Oriente, Berlin 2012, str. 88. Zob. także:

<http://www.ancient.eu/article/234/and>

<http://archive.archaeology.org/0811/abstracts/turkey.html>.

2. Albo „Wzgórze Brzucha”. Zob. Klaus Schmidt *Göbekli Tepe, A Stone-Age Sanctuary in South-Eastern Anatolia*, op. cit., str. 88.

3. Wywiad z prof. dr. Klausem Schmidtem przeprowadzony przez Grahama Hancocka w Göbekli Tepe, 7 i 8 września 2013. Wszystkie następne wypowiedzi dr. Schmidta pochodzą z tego samego wywiadu.

4. John Anthony West *Serpent in the Sky*, Harper and Row, Nowy Jork 1979, str. 13.

5. Wywiad z Klausem Schmidtem, op. cit., zob. także: Klaus Schmidt *Göbekli Tepe – the Stone Age Sanctuaries: New Results of Ongoing Excavations with a Special Focus on Sculptures and High Reliefs*, w: „Documenta Praehistorica” XXXVII, 2010, str. 243.

6. Klaus Schmidt *Göbekli Tepe – the Stone Age Sanctuaries*, op. cit., str. 245.

7. Juan Antonio Belmonte, „Journal of Cosmology”, Vol. 9 (2010), str. 2052–2062.

8. Patrz rozdział czternasty.

9. Mój przyjaciel Andrew Collins pisze o tych ludzkich cechach wyobrażenia sępa na str. 99 swojej książki *Göbekli Tepe: Genesis of the Gods*, Bear & Co., Vermont 2014, do której napisałem wstęp.

10. Dokładniej na temat wykopalisk w Okręgu H, patrz: *Göbekli Tepe*

Newsletter 2014, German Archaeological Institute, str. 5–7. Dostępny jako plik pdf:

<http://www.dainst.org/documents/10180/123677/Newsletter+G%C3%B6bekli+Tepe+Ausgabe+1-2014>.

11. Klaus Schmidt *Göbekli Tepe – the Stone Age Sanctuaries*, op. cit., str. 242.

12. Schmidt szerzej omawia te problemy w *Göbekli Tepe – the Stone Age Sanctuaries*, op. cit., str. 243.

13. Neil Baldwin *Legends of the Plumed Serpent: Biography of a Mexican God*, Public Affairs, Nowy Jork 1998, str. 17.

14. Graham Hancock *Fingerprints of the Gods*, William Heinemann Ltd., Londyn 1995, str. 130.

15. Neil Baldwin *Legends of the Plumed Serpent*, op. cit., str. 17.

16. Gerald P. Verbrugge, John M. Wickersham (red.), *Berosos and Manetho: Native Traditions in Ancient Mesopotamia and Egypt*, University of Michigan Press 1999, str. 44.

17. Benno Landsberger „*Three Essays on the Sumerians II: The Beginnings of Civilisation in Mesopotamia*”, w: Benno Landsberger *Three Essays on the Sumerians*, Udena Publications, Los Angeles, str. 174; *Berosos and Manetho*, op. cit., str. 17 i 44; Stephanie Dalley *Myths from Mesopotamia*, Oxford University Press, 1990, str. 182–3, 328; Jeremy Black, Anthony Green (red.), *Gods, Demons and Symbols of Mesopotamia*, British Museum Press, Londyn 1992, str. 41, 82–3, 163–4.

18. John Biershorst *The Mythology of Mexico and Central America*, William Morrow, Nowy Jork 1990, str. 161.

19. *North America of Antiquity*, str. 268, cytowane w: Ignatius

Donnelly *Atlantis: The Antediluvian World*, Dover Publications Inc., reprint, 1976, str. 165.

20. Sylvanus Griswold Morley *An Introduction to the Study of Maya Hieroglyphs*, Dover Publications Inc., Nowy Jork 1975, str. 16–17.

21. John Biershorst *The Mythology of Mexico and Central America*, op. cit., str. 161.

22. Sylvanus Griswold Morley *An Introduction to the Study of Maya Hieroglyphs*, op. cit., str. 16–17.

23. Patrz: Graham Hancock *Fingerprints of the Gods*, op. cit., przypis 16, str. 517.

24. Plato *Timaeus and Critias*, Penguin Classics, Londyn 1977, str. 36. Przekład polski: *Platon. Dialogi*, tłumaczenie Władysław Witwicki, Kęty 2005.

Rozdział 2

1. Patrz „New Scientist Magazine”, artykuł okładkowy o Göbekli Tepe, 5 października 2013, *The True Dawn: Civilization is Older and More Mysterious than we Thought*.

2. Plato *Timaeus and Critias*, op. cit., str. 36.

3. E-mail Danny'ego Hilmana Natawidjaji do Grahama Hancocka, 2 października 2014.

4. Danny Hilman Natawidjaja *Plato Never Lied: Atlantis in Indonesia*, Booknesia Dżakarta, 2013.

5. Schoch, z którym znamy się od wielu lat, i ja zostaliśmy zaproszeni do wygłoszenia referatów na Gotrasawala Festival and Cultural Conference (poświęconej głównie dyskusji na temat Gunung Padang), która odbywała

się w Bandung 5, 6 i 7 grudnia 2013 roku. W ramach tej konferencji została zorganizowana wycieczka do Gunung Padang, w czasie której dr Natawidjaja opowiedział o swoich odkryciach.

6. Sprawozdanie Przedstawione zrelacjonowano w: *Fingerprints of the Gods*, op. cit., str. 420 i nast.

7. Robert M. Schoch Ph.D. *The Case for a Lost Ice Age Civilization in Indonesia*, „Atlantis Rising Magazine”, marzec–kwiecień 2014, str. 41 i nast.

8. Einstein pisał: „Często dostaję listy od ludzi, którzy chcą się ze mną podzielić swoimi niepublikowanymi pomysłami. Nie trzeba chyba mówić, że te pomysły bardzo rzadko mają jakąś naukową wartość. Jednak pierwszy list, jaki dostałem od pana Hapgooda, zelektryzował mnie. Jego koncepcja jest oryginalna, bardzo prosta i – jeśli okaże się słuszna – ogromnie ważna dla wszystkiego, co ma związek z historią powierzchni ziemi”. (Wstęp Alberta Einsteina do książki Charlesa H. Hapgooda *Earth's Shifting Crust: A key to some Basic Problems of Earth Science*, Pantheon Books, Nowy Jork 1958, str. 1–2.)

Rozdział 3

1. „Archaeoastronomy: The Journal of the Center for Archaeoastronomy”, Vol. VIII, Nos. 1–4, styczeń–grudzień 1985, str. 99.

2. Thor Conway w: Ray A. Williamson, Claire R. Farrer (red.), *Earth and Sky: Visions of the Cosmos in Native American Folklore*, University of New Mexico Press, Albuquerque 1992, str. 243–4.

3. Przedstawione Sprawozdanie w: W. Woelfi, W. Blatensperger, *Traditions connected with the Pole Shift Model of the Pleistocene*, w: arXiv:

1009.578v1, 26 September 2010, str. 24.

4. Thor Conway w: Ray A. Williamson, Claire R. Farrer (red.) *Earth and Sky*, op. cit., str. 246.

5. Cytowane w: Richard Firestone, Allen West, Simon Warwick-Smith *The Cycle of Cosmic Catastrophes: Flood, Fire and Famine in the History of Civilization*, Bear & Co., Rochester, Vermont 2006, str. 152–3.

6. Ibid.

7. Castoroides. Długość jego ciała wynosiła przeciętnie około 1,9 metra, ale mógł osiągać nawet 2,2 metra. Był to największy znany północnoamerykański gryzoń w plejstocenie i największy znany bóbr.

8. Richard Erdoes and Alfonso Ortiz *American Indian Myths and Legends*, Pantheon Books, Nowy Jork 1984, str. 181.

9. Martha Douglas Harris, *History and Folklore of the Cowichan Indians*, The Colonialist Printing and Publishing Company, Victoria, British Columbia 1901, str. 11–12.

10. Ibid.

11. Ella E. Clark *Indian Legends of the Pacific Northwest*, University of California Press, Berkeley 1953, str. 161–2.

12. Richard Erdoes and Alfonso Ortiz *American Indian Myths and Legends*, op. cit., str. 474.

13. *New Larousse Encyclopedia of Mythology*, Paul Hamlyn, Londyn 1989, str. 426.

14. Frazer J.G. *Folklore in the Old Testament: Studies in Comparative Religion, Legend and Law*, Macmillan, Londyn 1923, str. 111–12.

15. *New Larousse Encyclopedia of Mythology*, op. cit., str. 431.

16.

<http://www.firstpeople.us/FP-Html-Legends/AlgonquinFloodMyth-Algonquin.html>.

17. Z *Historii Dakotów* Lynda, cytowanej w: *Atlantis: The Antediluvian World*, op. cit., str. 117.

18. Dalsza dyskusja na ten temat: Gail J. Woodside *Comparing Native Oral History and Scientific Research to Produce Historical Evidence of Native Occupation During and After the Missoula Floods: A Project submitted to Oregon State University, University Honors College, in partial fulfillment of the requirements for the degree of Honors Baccalaureate in Natural Resources*, 28 maja 2008. Woodside dochodzi do wniosku, że „ustne historie przekazywane przez rdzenne ludy zamieszkałe w regionach zalewowych w zestawieniu z danymi geologicznymi dostarczają dowodów na osadnictwo i umiejętność przetrwania rdzennej ludności na terenach zalewowych”.

19. Carlson's website is www.sacredgeometryinternational.com.

20. J Harlen Bretz *The Channeled Scabland of Eastern Washington*, „Geographical Review”, Vol. 18, No. 3, lipiec 1928, str. 446.

21. John Soennichesen *Bretz's Flood: The Remarkable Story of a Rebel Geologist and the World's Greatest Flood*, Sasquatch Books, Seattle 2008, str. 17.

22. Ibid., str. 33.

23. Ibid., str. 39.

24. Ibid., str. 43.

25. Ibid., str. 79-90.

26. Ibid., str. 110.

27. Ibid., str. 126.

28. Ibid.

29. J Harlen Bretz *The Channeled Scablands of the Columbia Plateau*, „The Journal of Geology”, Vol. 31, No. 8, listopad–grudzień 1923, str. 621–2.

30. Ibid., str. 649.

31. John Soennichesen *Bretz's Flood*, op. cit., str. 131.

32. David Alt *Glacial Lake Missoula and its Humongous Floods*, Mountain Press Publishing Company, Missoula, Montana 2001, str. 17.

33. Ibid., str. 17.

34. Ibid.

35. J Harlen Bretz *The Spokane Flood beyond the Channeled Scablands*, „The Journal of Geology”, Vol. 33, No. 2, luty–marzec 1925, str. 98.

36. Cytowane w: Stephen Jay Gould *The Great Scablands Debate*, „Natural History”, sierpień/wrzesień 1978, str. 12–18.

37. Cytowane w: Victor R. Baker *The Spokane Flood Controversy and the Martian Outflow Channels*, „Science”, New Series, Vol. 202, No. 4734, 22 grudnia 1978, str. 1252.

38. Cytowane w: Stephen Jay Gould *The Great Scablands Debate*, op. cit.

39. Cytowane w: John Soennichsen *Bretz's Flood*, op. cit., str. 192.

40. Ibid.

41. Ibid.

42. Ibid.

43. Ibid.

44. Bretz, cytowane w: Victor R. Baker *The Spokane Flood Controversy*, op. cit, str. 1252–3.
45. Bretz, cytowane w: *ibid.*, str. 1252–3.
46. Victor R. Baker, *ibid.*, str. 1253.
47. Bretz w „Bulletin of the Geological Society of America”, No. 39, 1928, str. 643, cytat za: Victor R. Baker: *The Spokane Flood Debates: Historical Background and Philosophical Perspective*, Geological Society, Londyn, Special Publications 2008, Vol. 301, str. 47.
48. Bretz et al. w: „Bulletin of the Geological Society of America”, 67, 957, 1956, cytat za: Victor R. Baker, *The Spokane Flood Controversy*, op. cit., str. 1249.
49. J Harlen Bretz *The Spokane Flood beyond the Channeled Scablands, II*, „The Journal of Geology”, Vol. 33, No. 3, kwiecień–maj, 1925, str. 259.
50. Bretz, konspekt prezentacji dla Geological Society of Washington, styczeń 1927, str. 5, cytowane za: John Soennichsen *Bretz's Flood*, op. cit., str. 185.
51. John Soennichsen *Bretz's Flood*, op. cit., str. 206.
52. *Lake Missoula and the Spokane flood* [abstracts], „Geological Society of America Bulletin”, 1 marca 1930, Vol. 41, No. 1, str. 92–3, cytat za: John Soennichsen *Bretz's Flood*, op. cit., str. 185.
53. *The Grand Coulee*, by J Harlen Bretz, Nowy Jork, American Geographical Society, 1932, cytat za: John Soennichsen *Bretz's Flood*, op. cit., str. 210.
54. Cytat za: John Soennichsen *Bretz's Flood*, op. cit., str. 222.
55. *Ibid.*, str. 222–3.

56. Bretz *Washington's Channeled Scabland*, str. 53, cytat za: John Soennichsen *Bretz's Flood*, op. cit., str. 227.
57. John Soennichsen *Bretz's Flood*, op. cit., str. 229.
58. Stephen Jay Gould *The Great Scablands Debate*, op. cit.
59. John Soennichsen *Bretz's Flood*, op. cit., str. 231.
60. http://en.wikipedia.org/wiki/J_Harlen_Bretz.
61. J Harlen Bretz *The Lake Missoula Floods and the Channeled Scabland*, „The Journal of Geology”, Vol. 77, No. 5, wrzesień 1969, str. 510–11.
62. Victor R. Baker *The Spokane Flood Debates*, op. cit., str. 46.
63. J Harlen Bretz *The Channeled Scablands of the Columbia Plateau*, op. cit., str. 649.
64. J Harlen Bretz Presentation of the Penrose Medal to J Harlen Bretz: Response, „Bulletin of the Geological Society of America”, Part II, 91, 1095, cytat za: Victor R. Baker *The Spokane Flood Debates*, op. cit., str. 48.
65. Zob. na przykład dyskusję w: James E. O'Connor, David A. Johnson et al *Beyond the Channeled Scabland*, „Oregon Geology”, Vol. 57, No. 3, maj 1995, str. 51–60. Zob. także: Gerardo Benito, Jim E. O'Connor *Number and Size of last-glacial Missoula floods in the Columbia River Valley*, „Geological Society of America Bulletin”, 115, 2003, str. 624–38; Richard B. Waitt Jr. *About Forty Last-Glacial Lake Missoula Jökulhlaups through Southern Washington*, „The Journal of Geology”, Vol. 88, No. 6, November 1980, str. 653–79; E.P. Kiver, D.F. Stradling *Comments on Periodic Jökulhlaups from Pleistocene Lake Missoula*, Letter to the Editor „Quaternary Research” 24, 1985, str. 354–6; John J. Clague et al

Palaeomagnetic and tephra evidence for tens of Missoula floods in Southern Washington, „Geology”, 31, 2003, str. 247–50; Richard B. Waitt Jr. *Case for periodic colossal jökulhlaups from Pleistocene Glacial Lake Missoula*, „Geological Society of America Bulletin”, Vol. 96, October 1985, str. 121–128; Keenan Lee *The Missoula Flood*, Department of Geology and Geological Engineering School of Mines, Golden, Colorado 2009.

66. Vic Baker, w wywiadzie z Johnem Soennichsenem, *Bretz's Flood*, op. cit., str. 251–2.

67. David Alt *Glacial Lake Missoula and its Humongous Floods*, op. cit., str. 25.

68. Thomas J. Crowley and Gerald R. North *Palaeoclimatology*, Oxford University Press, 1991, str. 62.

69. Lawrence Guy Strauss et al *Humans at the End of the Ice Age*, Plenum Press, Nowy Jork i Londyn 1996, str. 66 and 86. „Młodszy dryas” jest terminem oznaczającym chłodną fazę w Europie, chociaż sama faza miała zasięg globalny; w innych miejscach jest ona określana różnymi nazwami; tutaj jednak używam terminu „młodszy dryas” w bardziej ogólnym znaczeniu.

70. Crowley, North, op. cit., str. 63.

71. Adams i Otte datują początek zimnego epizodu młodszego dryasu na 12 800, a jego koniec na 11 400 kalendarzowych lat temu, „Current Anthropology”, 1999, vol. 40, str. 73–7, patrz 73.

72. Strauss et al *Humans at the End of the Ice Age*, op. cit., str. 86.

73. Graham Hancock *Underworld: Flooded Kingdoms of the Ice Age*, Penguin, Londyn 2002, str. 194–5.

Rozdział 4

1. Zob. na przykład:, US Geological Survey, *Columbia River Basalt Stratigraphy in the Pacific North West*:

http://or.water.usgs.gov/projs_dir/crbg/.

2. J Harlen Bretz *The Channeled Scablands of the Columbia Plateau*, *The Journal of Geology*, Vol. 31 No. 8 op., cit., str. 637–8.

3. Ibid., str. 622.

4. Randall Carlson *My Journey to Catastrophism*,
www.sacredgeometryinternational.com/journey-catastrophism.

5. Ibid.

6. Wszystkie cytaty z Randalla Carlsona w tym rozdziale pochodzą z wywiadów, które przeprowadziłem z nim w czasie naszej wyprawy badawczej we wrześniu i październiku 2014 roku.

7. Dane te potwierdza New York State Geological Survey. Patrz:
<http://www.nysm.nysed.gov/nysgs/experience/sites/niagara/>.

8. Ella E. Clark *Indian Legends of the Pacific Northwest*, University of California Press, Berkeley 2003, str. 71.

9. Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Lake_Chelan.

10. Patrz: Eric Cheney *Floods, Flows, Faults, Glaciers, Gold and Gneisses, From Quincy to Chelan to Wenatchee*, Northwest Geological Society, Field Trip Guidebook, No. 24, 13–14 czerwca 2009, str. 18.
(http://www.nwgs.org/field_trip_guides/floods_flows_faults.pdf).

„Zwróćmy uwagę na wielki głaz narzutowy z CRBG na zboczu ponad domem”. Skrót CBRG oznacza Columbia River Basalt Group, sekwencję miocenijskich bazaltów, które pokrywały północny Oregon, wschodni

Waszyngton i zachodnie Idaho między 17 000 000 a 6 lat temu

(http://or.water.usgs.gov/projs_dir/crbg/).

11.

<http://www.wvc.edu/directory/departments/earthsciences/2014NAGT-PNWFielDTrips.pdf>.

12. Podaną przez Randala liczbę 365 metrów potwierdzają David K. Norman i Jaretta M. Roloff w: *A Self-Guided Tour of the Geology of the Columbia River Gorge, Washington Division of Geology and Earth Resources*, Open File Report 2004–7, March 2004, str. 3: „Szczyt fali powodziowej w przełęczy Wallula miał około 365 metrów, o czym świadczą polodowcowe głazy narzutowe pozostałe na zboczu. Woda wlała się wąwozem Kolumbii i poszerzyła dolinę wymywając glebę do wysokości 300 metrów aż po Dalles w Oregonie. Zanim fala dotarła do Crown Point, poziom wody opadł do około 180 metrów”.

13. Patrz: dyskusja w: Graham Hancock *Fingerprints of the Gods*, op. cit., str. 46 i nast.

Rozdział 5

1. Keenan Lee *Catastrophic Flood Features at Camas Prairie, Montana*, Department of Geology and Geological Engineering, Colorado School of Mines, Golden, Colorado 2009, str. 4 i 5.

2. Ibid., str. 5.

3. Charles R. Kinzie, et al *Nanodiamond-Rich Layer across Three Continents Consistent with Major Cosmic Impact at 12,800 Cal BP*, „The Journal of Geology”, Vol. 122, No. 5 (wrzesień 2014), str. 475–505.

4. Patrz, na przykład:

<http://phys.org/news/2014-08-year-old-nanodiamonds-multiple-continents.html>, and Wittke et al. *Nanodiamonds and Carbon Spherules from Tunguska, the K/T Boundary, and the Younger Dryas Boundary Layer*, referat zaprezentowany na jesiennym spotkaniu American Geophysical Union, Fall Meeting, 2009 (<http://adsabs.harvard.edu/abs/2009AGUFMPP31D1392W>).

5. Heather Pringle „New Scientist”, 22 maja 2007:

<http://www.newscientist.com/article/dn11909-did-a-comet-wipe-out-prehistoric-americans.html#.VJqZ88Aga>.

6. Ibid.

7. Ibid.

8. Ibid.

9. Ibid.

10. Ibid.

11. R.B. Firestone, A. West, J.P. Kennett et al *Evidence for an extraterrestrial impact 12,900 years ago that contributed to the megafaunal extinctions and the Younger Dryas cooling*, „PNAS”, Vol. 104, No. 41, 9 października 2007, str. 16016.

12. Ibid., str. 16016.

13. Ibid., str. 16020.

14. Analogię stanowi kometa Shoemaker-Levy 9; rozpadła się ona na liczne fragmenty, które widowiskowo uderzyły w powierzchnię Jowisza w 1994 roku.

15. R.B. Firestone, A. West, J.P. Kennett et al *Evidence for an extraterrestrial impact 12,900 years ago that contributed to the megafaunal extinctions and the Younger Dryas cooling*, op. cit, str. 16020.

16. Ibid., str. 16020.
17. Ibid.
18. Ibid.
19. Ibid., str. 16020–1.
20. Ibid., str. 16021.
21. Ibid., str. 16020.
22. http://en.wikipedia.org/wiki/Tsar_Bomba.
23. <http://www.edwardmuller.com/right17.htm>.
24. D.J. Kennett, J.P. Kennett, G.J. West, J.M. Erlandson et al. w: „Quaternary Science Reviews”, Vol. 27, Issues 27–28, grudzień 2008, str. 2530–45.
25. Douglas J. Kennett, James P. Kennett, Allen West, James H. Wittke, Wendy S. Wolback et al. w „PNAS”, 4 sierpnia 2009, Vol. 106, No. 31, str. 12623–8.
26. Andrei Kurbatov, Paul A. Mayewski, Jorgen P. Steffenson et al. w „Journal of Glaciology”, Vol. 56, No. 199, 2010, str. 749–59.
27. W.M. Napier w: „Monthly Notices of the Royal Astronomical Society”, Vol. 405, Issue 3, 1 lipca 2010, str. 1901–6. Cały artykuł można przeczytać online:
<http://mnras.oxfordjournals.org/content/405/3/1901.full.pdf+html?sid=19fd6cae-61a0-45bd-827b-9f4eb877fd39>, i ściągnąć jako pdf here:
<http://arxiv.org/pdf/1003.0744.pdf>.
28. William C. Mahaney, David Krinsley, Volli Kalm w: „Sedimentary Geology” 231 (2010), str. 31–40.
29. Mostafa Fayek, Lawrence M. Anovitz et al. w: Earth and Planetary Science Letters, 319–20, zaakceptowany 22 listopada 2011, dostępny

online 21 stycznia 2012, str. 251–8.

30. Isabel Israde-Alcantara, James L. Bischoff, Gabriela Dominguez-Vasquez et al. w: „PNAS”, 27 March 2012, Vol. 109, No. 13, str. E738–47.

31. Ted E. Bunch, Robert E. Hermes, Andrew T. Moore et al. w: „PNAS”, June 2012, 109 (28), str. E1903–12.

32. Michail I. Petaev, Shichun Huang, Stein B. Jacobsen, Alan Zindler w: „PNAS”, 6 sierpnia 2013, Vol. 110, No. 32, str. 12917–20.

33. William C. Mahaney, Leslie Keiser, David Krinsley et al. w: „The Journal of Geology”, Vol. 121, No. 4 (lipiec 2013), str. 309–25.

34. Charles R. Kinzie et al. w: *Nanodiamond-Rich Layer across Three Continents Consistent with Major Cosmic Impact at 12,800 Cal BP*, op. cit., str. 475.

35. Boslough, Daulton, Pinter et al. *Arguments and Evidence against a Younger Dryas Impact Event, Climates, Landscapes and Civilizations*, Geophysical Monograph Series 198, American Geophysical Union, 2012, str. 21.

36. Nicholas Pinter, Andrew Scott, Tyrone Daulton et al. *The Younger Dryas Impact Hypothesis: A Requiem*, „Earth-Science Reviews”, Vol. 106, Issues 3–4, czerwiec 2011, str. 247–64.

37. Boslough, Daulton, Pinter et al. *Arguments and Evidence against a Younger Dryas Impact Event*, str. 21.

38. James H. Wittke, James P. Kennett, Allen West, Richard Firestone et al. *Evidence for Deposition of 10 million tons of impact spherules across four continents 12,800 years ago*, „PNAS”, 4 czerwca 2013, str. 2089.

39. Ibid., str. 2089.

40. Malcolm A. Le Compte, Albert C. Goodyear, et al. *Independent Evaluation of Conflicting Microspherule Results from Different Investigations of the Younger Dryas Impact Hypothesis*, „PNAS”, 30 października 2012, 109 (44), str. E2960–9.

41. Ibid., str. E2960 and E2969.

42. James H. Wittke, James P. Kennett, Allen West, Richard Firestone et al. *Evidence for Deposition of 10 million tons of impact spherules across four continents 12,800 years ago*, op. cit., str. 2089.

43. Ibid., str. 2089.

44. Ibid., str. 2088-9.

45. Ibid., str. 2096.

46. Ibid.

47. Cytat za: Robert Kunzig *Did a Comet Really Kill the Mammoths 12,900 years ago?* „National Geographic”, 10 September 2013 (<http://news.nationalgeographic.com/news/2013/09/130910-comet-impact-mammoths-climate-younger-dryas-quebec-science/>).

48. Ibid.

49. Ibid.

50. Cosmic Tusk *In desperate hole, Pinter grabs a shovel:* <http://cosmictusk.com/nicholas-pinter-southern-illinois/comment-page-2/>.

51. P. Thy, G. Willcox, G.H. Barfod, D.Q. Fuller *Anthropogenic origin of siliceous scoria droplets from Pleistocene and Holocene archaeological sites in northern Syria*, „Journal of Archaeological Science”, 54 (2015), str. 193–209.

52. Ibid., str. 193.

53. Study casts doubt on Mammoth-Killing Cosmic Impact, „UC

Davis News and Information”, 6 January 2015:

http://news.ucdavis.edu/search/news_detail.lasso?id=11117.

54. Korespondencja Grahama Hancocka z Allenem Westem. E-mail West do Hancock 18 March 2015.

55. Charles R. Kinzie et al *Nanodiamond-Rich Layer across Three Continents Consistent with Major Cosmic Impact at 12,800 Cal BP*, op. cit.

56. Ibid., przede wszystkim str. 477–8.

57. Cytat za: Robert Kunzig *Did a Comet Really Kill the Mammoths 12,900 years ago?*, „National Geographic”, 10 września 2013, op. cit.

58. Patrz, na przykład: Mark Boslough et al. *Faulty Protocols Yield Contaminated Samples, Unconfirmed Results*, „PNAS”, Vol. 110, No. 18, 30 kwietnia 2013, oraz w tym samym numerze odpowiedź Malcolma A. Le Compte et al. *Reply to Boslough: Prior studies validating research are ignored*. Zob. także: Annelies van Hoesel et al. *Cosmic Impact or natural fires at the Allerod-Younger Dryas Boundary: A Matter of Dating and Calibration*, „PNAS”, Vol. 110, No. 41, 8 października 2013, i odpowiedź w tym samym numerze Jamesa H. Wittke'a et al. *Reply to van Hoesel et al: Impact related Younger Dryas Boundary Nanodiamonds from The Netherlands*. Zob. także: David L. Meltzer et al. *Chronological evidence fails to support claim on an isochronous widespread layer of cosmic impact indicators dated to 12,800 years ago*, „PNAS”, 12 maja 2014.

Dowiedziałem się od Allena Westa (e-mail Allena Westa do Grahama Hancocka, z datą 18 marca 2015), że odpowiedź na artykuł Meltzera et al. jest przygotowywany przez 27 współautorów pod prowizorycznym tytułem *Bayesian chronological analyses consistent with synchronous age of 12,820–12,740 cal BP for Younger Dryas Boundary on Four Continents*

będzie wkrótce zgłoszony do publikacji. W tym samym e-mailu West wspomniał, że złożony do druku artykuł na temat datowania można uzupełnić o jedną informację: „W warstwie YDB znaleźliśmy ślady oddziaływania wysokich temperatur, między innymi nanodiamenty, które występują na wszystkich miejscach impaktów. Świadczenia występują na wielkim obszarze – stanowiska YDB znajdują się w kilkunastu krajach na czterech kontynentach (w Ameryce Północnej i Południowej, Europie i Azji). W dwóch artykułach Wittke et al. i Kinzie et al. podają kilkanaście dat radiowęglowych, ze średnią 12 800 +/-100 lat kalendarzowych temu dla warstwy YDB. To znaczy, że – statystycznie – warstwa YDB na wszystkich tych stanowiskach mogła powstać tego samego dnia; to nie jest oczywiście dowód, ale wskazuje, że jest to możliwe. A jednak, choć daty pochodziły z próbek pobranych bezpośrednio na warstwie YDB i są pod względem statystycznym identyczne, Meltzer et al. odrzucają je, ponieważ nie są takie same. Takiej reakcji po prostu nie da się obronić.

59. Charles R. Kinzie et al. *Nanodiamond-Rich Layer across Three Continents*, op. cit., str. 501.

60. Cytat za: Jim Barlow-Oregon w: *Did Exploding Comet Leave Trail of Nanodiamonds?*, Futurity: Research News from Top Universities: <http://www.futurity.org/comet-nanodiamonds-climate-change-755662/>.

Zob. także: Charles R. Kinzie et al. *Nanodiamond-Rich Layer across Three Continents Consistent with Major Cosmic Impact at 12,800 Cal BP*, op. cit., str. 476.

61. Cytat za: Julie Cohen *Nanodiamonds Are Forever: A UCSB professor's research examines 13,000-year-old nanodiamonds from multiple locations across three continents*, The Current, UC Santa Barbara,

28 sierpnia 2014.

<http://www.news.ucsb.edu/2014/014368/nanodiamonds-are-forever>

62. Charles R. Kinzie et al. *Nanodiamond-Rich Layer across Three Continents Consistent with Major Cosmic Impact at 12,800 Cal BP*, op. cit., str. 498–9.

63. Cytat za: Julie Cohen *Nanodiamonds Are Forever: A UCSB professor's research examines 13,000-year-old nanodiamonds from multiple locations across three continents*, op. cit.

64. Ibid.

Rozdział 6

1. Troy Holcombe, John Warren et al. *Small Rimmed Depression in Lake Ontario: An Impact Crater?*, „Journal of the Great Lakes Research”, 27 (4), 2001, str. 510–17.

2. Ian Spooner, George Stevens et al. *Identification of the Bloody Creek Structure, a possible impact crater in southwestern Nova Scotia, Canada*, „Meteoritics and Planetary Science” 44, No. 8 (2009), str. 1193–1202.

3. http://en.wikipedia.org/wiki/Corossol_crater.

4. Higgins M.D., Lajeunesse P. et al. *Bathymetric and Petrological Evidence for a Young (Pleistocene?) 4-km Diameter Impact Crater in the Gulf of Saint Lawrence, Canada*, 42nd Lunar and Planetary Science Conference, 7–11 marca 2011, The Woodlands, Texas. LPI Contribution No. 1608, str. 1504.

5. Charles R. Kinzie et al. *Nanodiamond-Rich Layer across Three Continents Consistent with Major Cosmic Impact at 12,800 Cal BP*, „The

Journal of Geology”, Vol. 122, No. 5 (wrzesień 2014), op. cit., str. 475.

6. Yingzhe Wu, Mukul Sharma et al. *Origin and provenance of spherules and magnetic grains at the Younger Dryas boundary*, „PNAS”, 17 września 2013, str. E3557. Dostępny online:

<http://www.pnas.org/content/110/38/E3557.full.pdf+html>.

7. Mukul Sharma cytowany w: Becky Oskin *Did ancient Earth-chilling meteor crash near Canada?*

<http://www.livescience.com/39362-younger-dryas-meteor-quebec.html>.

8. Patrz, na przykład: W.C. Mahaney, V. Kalm et al. *Evidence from the Northwestern Venezuelan Andes for extraterrestrial impact: The Black Mat Enigma*, „Geomorphology” 116 (2010), str. 54.

9. John Shaw, Mandy Munro-Stasiuk et al. *The Channeled Scabland: Back to Bretz*, „Geology”, July 1999, Vol. 27, No. 7, str. 605–8. E.g. str. 605: „Przedstawiamy świadectwa wskazujące, że tylko jedna większa powódź w późnym Wisconsin jest poświadczona w warstwach osadowych i że sedimentacja w obrębie basenu jeziora Missoula była niezależna od sedimentacji w channeled scabland”. Dalsza dyskusja na ten temat i omówienie wniosków płynących z prac profesora Shawa oraz przedstawionych przez niego dowodów – patrz: Graham Hancock *Underworld*, op. cit., rozdział trzeci.

10. G. Komatsu, H. Miyamoto et al. *The Channeled Scabland: Back to Bretz?: Comment and Reply*, „Geology”, czerwiec 2000, Vol. 28, str. 573–4.

11. Jim E. O’Connor and Victor R. Baker *Magnitudes and implications of peak discharges from Glacial Lake Missoula*, „Geological Society of America Bulletin” 1992, 104, No. 3, str. 278.

12. US Geological Survey *The Channeled Scablands of Eastern Washington*, część na temat jeziora Missoula:
http://www.cr.nps.gov/history/online_books/geology/publications/inf/72-2/sec3.htm.

13. C. Warren Hunt *Inundation Topography of the Columbia River System*, „Bulletin of Canadian Petroleum Geology”, Vol. 25, No. 3, str. 472.

14. Patrz: Fiona Tweed, Andrew Russell *Controls on the formation and sudden drainage of glacier-impounded lakes: implications for jökulhlaup characteristics*, „Progress in Physical Geography”, marzec 1999, Vol. 23, No. 1, str. 91. Zastrzeżenia co do wytrzymałości lodowej tamy o długości ponad 3000 i wysokości ponad 11 kilometrów wyraził też geolog Peter James w: *The Massive Missoula Floods: An Alternative Rationale*, „New Concepts in Global Tectonics Newsletter”, No. 48, wrzesień 2008, str. 5–23.

15. C. Warren Hunt *Inundation Topography of the Columbia River System*, „Bulletin of Canadian Petroleum Geology”, op. cit., str. 468 i 472.

16. Ibid., str. 473.

17. Ibid.

18. Ibid., zob. także: C. Warren Hunt *Catastrophic Termination of the Last Wisconsin Ice Advance: Observations in Alberta and Idaho*, „Bulletin of Canadian Petroleum Geology”, Vol. 25, No. 3, str. 456–67. Peter James w: *The Massive Missoula Floods*, op. cit., również wspomina napływ wielkich ilości morskiej wody, w tym przypadku wiązanym z domniemanym przemieszczaniem się biegunów; patrz, na przykład str. 17.

19. C. Warren Hunt *Environment of Violence: Readings of Cataclysm Cast in Stone*, Polar Publishing, Alberta 1990, str. 137.

20. Ibid., str. 118–19.
21. Ibid., str. 119.
22. Ibid.
23. Ibid.
24. Ibid., str. 119-20.
25. Ibid., str. 120.
26. Firestone, West, Kennett et al. *Evidence for an Extraterrestrial Impact 12,900 years ago that contributed to the megafaunal extinctions and the Younger Dryas Cooling*, op. cit., str. 16020.
27. Henry T. Mullins and Edward T. Hinchley *Erosion and Infill of Nowy Jork Finger Lakes: Implications for Laurentide Ice Sheet Deglaciation*, „Geology”, Vol. 17, Issue 7, lipiec 1989, str. 622–5.
28. Julian B. Murton, Mark D. Bateman et al. *Identification of Younger Dryas outburst flood path from Lake Agassiz to the Arctic Ocean*, „Nature” 464 (7289), kwiecień 2010, str. 740.
29. Alan Condron and Peter Winsor *Meltwater Routing and the Younger Dryas*, „PNAS”, 4 grudnia 2012, Vol. 109, No. 49, str. 19930.
30. James T. Teller *Importance of Freshwater Injections into the Arctic Ocean in triggering the Younger Dryas Cooling*, „PNAS”, Vol. 109, No. 49, 4 grudnia 2012, str. 19880. Zob. także: Claude Hillaire-Marcel, Jenny Maccali et al. *Geochemical and isotopic tracers of Arctic sea ice sources and export with special attention to the Younger Dryas interval*, „Quaternary Science Reviews” (2013), str. 6.
31. S.J. Fiedel *The mysterious onset of the Younger Dryas*, *Quaternary International* 242 (2011), str. 263.
32. Andreas Schmittner, John C.H. Chiang and Sydney R. Hemming

Introduction: The Ocean's Meridional Overturning Circulation, w:
Andreas Schmittner et al. *Ocean Circulation: Mechanisms and Impacts –
Past and Future Changes of Meridional Overturning*, Geophysical
Monograph Series 173, 2007, str. 1 (opublikowany online 19 marca 2013).

33. Ibid.

34. S.J. Fiedel *The mysterious onset of the Younger Dryas*, op. cit., str.
264.

35. R.B. Firestone, A. West, Z. Revay et al. *Analysis of the Younger
Dryas Impact Layer*, „Journal of Siberian Federal University, Engineering
and Technologies”, Vol. 3 (1), 2010, str. 30–62 (strona 23 wersji pdf:
<http://www.osti.gov/scitech/servlets/purl/1023385/>).

36. Ibid.

37. J. Tyler Faith and Todd A. Surovell *Synchronous extinction of
North America's Pleistocene mammals*, „PNAS”, Vol. 106, No. 49, 8
grudnia 2009, str. 20641. Ostatnie daty występowania 16 z 35 rodzajów
przypadają na okres między 13 800 a 11 400 lat temu – czyli w okolicy
młodszy dryasu. „Analiza chronologii wymierania wskazuje, że brak
ostatnich dat występowania w końcowym plejstocenie dla pozostałych 19
rodzajów można wyjaśnić błędami w pobieraniu próbek”. Innymi słowy,
wymarcie północnoamerykańskich plejstocenijskich ssaków było
„zjawiskiem synchronicznym”.

38. Ibid., str. 20641.

39. S.J. Fiedel *The mysterious onset of the Younger Dryas*, op. cit., str.
264.

40. D.G. Anderson, A.C. Goodyear, J. Kennett, A. West *Multiple
Lines of Evidence for a possible Human Population Decline during the*

Early Younger Dryas, „Quaternary International”, Vol. 242, Issue 2, 15 października 2011, str. 570–83.

41. Sanjeev Gupta, Jenny S. Collier, Andy Palmer-Felgate, Graham Potter *Catastrophic Flooding Origin of the Shelf Valley Systems in the English Channel*. „Nature”, Vol. 448, 19 lipca 2007, str. 342–5.

42. Don J. Easterbrook, John Gosse et al. *Evidence for Synchronous Global Climatic Events: Cosmogenic Exposure Ages of Glaciations*, w: Don Easterbrook *Evidence-Based Climatic Science*, Elsevier, sierpień 2011, rozdział 2, str. 54.

43. Dalsza dyskusja na ten temat: W.C. Mahaney, V. Kalm et al. *Evidence from the Northwestern Venezuelan Andes for extraterrestrial impact*, op. cit, str. 54, i William C. Mahaney, Leslie Keiser et al. *New Evidence from a Black Mat site in the Northern Andes Supporting a Cosmic Impact 12,800 Years Ago*, „The Journal of Geology”, Vol. 121, No. 4 (lipiec 2013) str. 317.

44. Zob. przede wszystkim: Sir Fred Hoyle *The Origin of the Universe and the Origin of Religion*, Moyer Bell, Wakefield Rhode Island i Londyn 1993, str. 28–9. Zob. także: Fred Hoyle and Chandra Wickramasinghe *Life on Mars? The Case for a Cosmic Heritage?*, Clinical Press Ltd., Bristol 1997, str. 176–7.

45. Sir Fred Hoyle *The Origin of the Universe and the Origin of Religion*, op. cit., str. 29.

46. Jeffrey P. Severinghaus et al. *Timing of abrupt climate change at the end of the Younger Dryas interval from thermally fractionated gases in polar ice*, „Nature” 391 (8 stycznia 1998), str. 141.

47. W. Dansgaard et al. *The Abrupt Termination of the Younger Dryas*

Event, „Nature”, Vol. 339, 15 czerwiec 1989, str. 532.

48. Oliver Blarquez et al. *Trees in the subalpine belt since 11,700 cal BP, origin, expansion and alteration of the modern forest*, „The Holocene” (2009), str. 143.

49. Paul E. Carrara et al. *Deglaciation of the Mountainous Region of Northwestern Montana, USA, as Indicated by Late Pleistocene Ashes*, „Arctic and Alpine Research”, Vol. 18, No. 3, 1986, str. 317.

50. Walter Scott (tłum. i red.), *Hermetica: The Ancient Greek and Latin writings which contain Religious or Philosophic Teachings Ascribed to Hermes Trismegistus*, Shambhala, Boston 1993, *Asclepius III*, str. 345–7.

Rozdział 7

1. Nieżyjący już profesor Cesar Emiliani z Miami University, odznaczony szwedzkim medalem Vega i medalem Agassiz amerykańskiej National Academy of Sciences, którego badania koncentrowały się na wzroście poziomu mórz, podawał konkretne liczby: „W rezultacie powodzi, która utworzyła Scabland, poziom mórz podniósł się gwałtownie z minus 100 do minus 80 metrów. 12 000 lat temu ponad 50 procent lodu wróciło do oceanu, a poziom mórz podniósł się do minus 60 metrów”. Poziomy minus 100, minus 80 i minus 60 metrów odnoszą się do dzisiejszego poziomu morza. Zatem przed powodzią, która utworzyła Scabland na Wyżynie Kolumbii poziom mórz był o 100 metrów niższy niż dzisiaj, zaś po powodzi o 60 metrów niższy niż dzisiaj, czyli podniósł się o oszałamiające 40 metrów. Patrz: Cesare Emiliani *Planet Earth: Cosmology, Geology and the Evolution of Life and Environment*, Cambridge University Press, 1995, str. 543.

2. Ted E. Bunch, Richard B. Firestone, Allen West, James P. Kennett et al. *Very high temperature impact melt products as evidence for cosmic airbursts and impacts 12,900 years ago*, „PNAS”, czerwiec 2012, 109 (28), op. cit., str. E1903, 1909–10 i 1912. Zob. także: Kinzie et al.

Nanodiamond-Rich Layer across Three Continents Consistent With Major Cosmic Impact 12,800 years ago, „The Journal of Geology”, Vol. 122, No. 5 (wrzesień 2014) op. cit., str. 476 oraz Appendix B *Site descriptions and dating*.

3. Ted E. Bunch, Richard B. Firestone, Allen West, James P. Kennett et al. *Very high temperature impact melt products...*, op. cit., str. E1912.

4. *Encyclopaedia Iranica, Zoroaster ii. General Survey*,
<http://www.iranicaonline.org/articles/zoroaster-ii-general-survey>.

5. Ibid.

6. Ibid.

7. Ibid.

8. R.C. Zaehner *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*, Weidenfeld and Nicolson, Londyn 1961, patrz na przykład str. 135: „Cała historia złotego wieku Jimy, zbudowanie przez niego Waru, czyli podziemnego schronienia, i ponownego zaludnienia ziemi (ten epizod występuje tylko w księgach pahlawijskich) musi należeć do najgłębszej warstwy irańskiego folkloru, zupełnie nietkniętej przez nauki Zaratusztry”.

9. J. Darmetester, H.L. Mills (tłum.), F. Max Muller (red.), *The Zend Avesta*, reprint wydany przez Atlantic Publishers and Distributors, New Delhi 1990, Part I, str. 5.

10. Ibid., str. 11.

11. Ibid.

12. Ibid., str. 13.

13. Ibid.

14. Sprawozdanie Franka Browna i Johna Fleagle'a w „Nature”, 17 lutego 2005. Patrz też „Scientific American”, 17 lutego 2005, <http://www.scientificamerican.com/article/fossil-reanalysis-pushes/>.

15. Złoty wiek, w którym „pola rodziły mnóstwo trawy dla bydła; z powodzią, która płynie, ze śniegiem, który topnieje, będzie się wydawać szczęśliwą krainą...” J. Darmetester, H.L. Mills (tłum.), F. Max Muller (red.), *The Zend Avesta*, op. cit., str. 16. Zob. także następujący fragment Jasny, cytowany w: R.C. Zaehner *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*, op. cit., str. 92–3: „Królewski Jima z dobrych pastwisk, najwspanialszy ze wszystkich ludzi urodzonych na ziemi, jak słońce wśród ludzi, gdyż za swoich rządów uczynił wszystkie zwierzęta i ludzi niezniszczalnymi, sprawił, że wody i rośliny nigdy nie wysychały i były niewyczerpane zapasy jedzenia. Za panowania dzielnego Jimy nie było ani gorąco, ani zimno, nie było starości, śmierci ani chorób...” „Złoty wiek Jimy, kiedy wszyscy ludzie byli nieśmiertelni i cieszyli się wieczną młodością, trwał całe 1000 lat”.

16. J. Darmetester, H.L. Mills (tłum.), F. Max Muller (red.), *The Zend Avesta*, op. cit., str. 15–18.

17. E.W. West (tłum.), F. Max Muller (red.), *Pahlavi Texts*, Part I, reprint Atlantic Publishers and Distributors, New Delhi 1990, str. 17.

18. J. Darmetester, H.L. Mills (tłum.), F. Max Muller (red.), *The Zend Avesta*, op. cit., str. 5.

19. Cytat za: Lokmanya Bal Gangadhar Tilak *The Arctic Home in the Vedas*, reprint Arktos Media, 2011, str. 254.

20. E.W. West (tłum.), F. Max Muller (red.), *Pahlavi Texts*, op. cit., str. 17, przypis 5.

21. J. Darmetester i H.L. Mills (tłum.), F. Max Muller (red.), *The Zend Avesta*, op. cit., str. 18.

22. Ibid.

23. Ibid., str. 20. Zob. także amerykańskie wydanie (z 1898) *Vendidad* w przekładzie Darmetestera, reprint z 1995, red. Joseph H. Peterson, str. 14, przypis 87.

24. R.C. Zaehner *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*, op. cit., str. 135.

25. J. Darmetester i H.L. Mills (tłum.), F. Max Muller, Ed., *The Zend Avesta*, op. cit., str. 17.

26. Ibid.

27. Ibid., str. 20.

28. Ibid., przypis 5.

29. Ibid., przypis 4.

30. *Encyclopaedia Iranica*, op. cit. *Jamshid i*

(<http://www.iranicaonline.org/articles/jamsid-i>) oraz *Jamshid ii*

(<http://www.iranicaonline.org/articles/jamsid-ii>).

31. E.W. West (tłum.), F. Max Muller (red.), *Pahlavi Texts*, op. cit., str. 26.

32. Delia Goetz, Sylvanus G. Morley, Adrian Reconis (tłum.), *Popol Vuh: The Sacred Book of the Ancient Quiche Maya*, University of Oklahoma Press, 1991, str. 178.

33. Ibid., str. 93.

34. John Bierhorst *The Mythology of Mexico and Central America*,

Quill/William Morrow, Nowy Jork 1990, str. 41.

35. J. Eric Thompson *Maya History and Religion*, University of Oklahoma Press 1990, str. 333.

36. Rdz 6: 19–20.

37. Rdz 6: 16.

38. Louis Ginzberg *The Legends of the Jews*, The Jewish Publication Society of America, Filadelfia 1988, Vol. I, str. 162.

39. Ibid.

40. Omer Demir *Cappadocia: Cradle of History*, 12th Revised Edition, str. 70.

41.

http://en.wikipedia.org/wiki/Derinkuyu_%28underground_city%29.

42. „Hurriyet Daily News”, 28 grudnia 2014

(<http://www.hurriyetaailynews.com/massive-ancient-underground-city-discovered-in-turkeys-nevsehir.aspx?PageID=238&NID=76196&NewsCatID=375>), „The Independent”, 31 grudnia 2014

(<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/vast-5000-yearold-underground-city-discovered-in-turkeys-cappadocia-region-9951911.html>).

43. Patrz na przykład doniesienie w „The Independent”, 31 grudnia 2014, op. cit.

44. *Turkey*, Lonely Planet, 2013, str. 478.

45.

http://en.wikipedia.org/wiki/Derinkuyu_%28underground_city%29.

46. Omer Demir *Cappadocia: Cradle of History*, 9th Revised Edition, str. 61.

47. Na przykład w czasach protohetyckich, do 2000 lat wcześniej.

Patrz: Omer Demir, op. cit., str. 70.

48. Ibid., str. 60.

49. Ibid.

50. Ibid., str. 59.

51. Ibid., str. 61.

52. R.C. Zaehner *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*, op. cit., str. 135.

Rozdział 8

1. Rdz 6: 7.

2. Rdz 6: 8–21.

3. Rdz 6: 19–20.

4. Rdz 8: 3.

5. Rdz 8: 4.

6. Rdz 8: 13–17.

7. Rdz 8: 20–1.

8. Rdz 9: 1–7.

9. Patrz na przykład: Jr 51: 27; również Iz 37: 38; 2 Krl 19: 37.

10. Armen Asher, Teryl Minasian Asher *The Peoples of Ararat*, Booksurge 2009, str. 241.

11. Charles Burney, David Marshall Lang *The Peoples of the Hills: Ancient Ararat and the Caucasus*, Phoenix Press, Londyn 1971, str. 127.

Zob. także: Amelie Kurht *The Ancient Near East*, Routledge, Londyn i Nowy Jork 1995, Vol. II, str. 550: „Pod względem archeologicznym drugie tysiąclecie w tym regionie jest białą plamą”.

12. Ibid., str.17.

13. Armen Asher and Teryl Minasian Asher *The Peoples of Ararat*, op. cit.

14. Moses Khorenatsi *History of the Armenians*, Caravan Books, Ann Arbor, 2006, str. 72 and 82 i nast. Haik, pisane także Hayk, miał być synem Torgoma [T'orgom], który był synem Tirasa [T'iras], a ten był synem Gomera [Gamer], a ten z kolei był synem syna Noego, Jafeta.

15. Arra S. Avakian, Ara John Movsesian *Armenia: A Journey Through History*, The Electric Press, California, 1998–2008, str. 47. Zob. także: Armen Asher and Teryl Minasian Asher *The Peoples of Ararat*, op. cit., str. 284–5.

16. <http://www.armenian-genocide.org/genocidfaq.html>.

17. <https://www.youtube.com/watch?v=ahoFILh2Y3E>.

18. https://www.youtube.com/all_comments?v=ahoFILh2Y3E.

19. Cytat pochodzi z *Requiem dla zakonnic* Williama Faulknera, 1951.

20. Była to powódź, która utworzyła Channeled Scablands na Wyżynie Kolumbii. Cesare Emiliani *Planet Earth: Cosmology, Geology and the Evolution of Life and Environment*, Cambridge University Press, 1995, str. 543, omawiał skalę wzrostu poziomu mórz: „W efekcie powodzi, która utworzyła Scablands, poziom mórz podniósł się do minus 60 metrów”. Poziomy minus 100, minus 80 i minus 60 metrów odnoszą się do dzisiejszego poziomu morza. Zatem przed powodzią, która utworzyła Scabland na Wyżynie Kolumbii poziom mórz był o 100 metrów niższy niż dzisiaj, zaś po powodzi o 60 metrów niższy niż dzisiaj, czyli podniósł się o oszałamiające 40 metrów.

21. Cesare Emiliani obronił doktorat na University of Chicago, gdzie prowadził pionierskie badania izotopowe nad morskimi osadami dennymi w celu badania klimatu na Ziemi w przeszłości. Następnie przeniósł się na University of Miami, gdzie kontynuował analizy izotopowe i przeprowadził kilka morskich ekspedycji. Został odznaczony szwedzkim medalem Vega i medalem Agassiz przyznany mu przez amerykańską National Academy of Sciences.

22. Emiliani *Earth and Planetary Science Letters*, 41 (1978), str. 159, Elsevier Scientific Publishing Company, Amsterdam.

23. Patrz na przykład: Karl W. Luckert *Stone Age Religion at Göbekli Tepe*, Triplehood, 2013, str. 101.

24. Joris Peters, Klaus Schmidt *Animals in the symbolic world of Pre-Pottery Neolithic Göbekli Tepe, south-eastern Turkey: a preliminary assessment*, „Anthropozoologica”, 2004, 39 (1), str. 204–5.

25. Karl W. Luckert *Stone Age Religion at Göbekli Tepe*, op. cit., str. 100–2.

26. Rdz 9: 1.

27. Joris Peters, Klaus Schmidt *Animals in the symbolic world of Pre-Pottery Neolithic Göbekli Tepe*, op. cit., str. 206–8.

28. Samuel Noah Kramer *The Sumerians: Their History, Culture and Character*, The University Press of Chicago, 1963, str. 33.

29. <http://www.penn.museum/collections/object/97591>.

30.

<http://www.schoyencollection.com/literature-collection/sumerian-literature-collection/sumerian-flood-story-ms-3026>.

31. Samuel Noah Kramer *History Begins at Sumer*, University of

Pennsylvania Press, 1991, str. 148 i nast.

32. Kramer *History Begins at Sumer*, op. cit., str. 148. [wyd. polskie: *Historia zaczyna się w Sumerze*, Warszawa 1961].

33. <http://www.penn.museum/collections/object/97591>.

34.

<http://www.schoyencollection.com/literature-collection/sumerian-literature-collection/sumerian-flood-story-ms-3026>.

35. Ibid., patrz także: Irving Finkel *The Ark Before Noah*, Hodder and Stoughton, Londyn 2014, str. 91.

36. Kramer *History Begins at Sumer*, op. cit., str. 149.

37. Ibid., str. 149.

38. Ibid.; William Hallow „Journal of Cuneiform Studies”, Vol. 23, 61, 1970.

39. Cytat za: Kramer *History Begins at Sumer*, op. cit., str. 149–51.

40. Ibid., str. 151.

41. Ibid.

42.

<http://www.schoyencollection.com/literature-collection/sumerian-literature-collection/sumerian-flood-story-ms-3026>. Patrz także: Irving Finkel *The*

Ark Before Noah, op. cit., str. 91.

43. Kramer *History Begins at Sumer*, op. cit., str. 151.

44. Ibid., str. 152.

45. Ibid.

46. Ibid.

47. Ibid., str. 152–3.

48. Ibid., str. 153.

49. Ibid., str. 148.

50. Por. dyskusja w: Gerald P. Verbrugge, John M. Wickersham (red.), *Berosos and Manetho*, University of Michigan Press, 1999, str. 15 i nast.

51. Benno Landsberger *Three Essays on the Sumerians II: The Beginnings of Civilisation in Mesopotamia*, w: Benno Landsberger *Three Essays on the Sumerians*, Udena Publications, Los Angeles, str. 174; *Berosos and Manetho*, op. cit., str. 17, 44; Stephanie Dalley *Myths from Mesopotamia*, op. cit., str. 182–3, 328; Jeremy Black, Anthony Green (red.), *Gods, Demons and Symbols of Mesopotamia*, British Museum Press, Londyn 1992, str. 41, 82–83, 163–4.

52. *Berosos and Manetho*, op. cit., str. 43.

53. Ibid., str. 44.

54. George Smith, A.H. Sayce *The Chaldean Account of the Genesis*, Sampson Low, Londyn 1880, str. 33.

55. *Berosos and Manetho*, op. cit., str. 26 and 34. Zob. także: George Smith, A.H. Sayce *The Chaldean Account of the Genesis*, op. cit str. 32.

56. Amar Annus *On the Origin of the Watchers: A comparative Study of the Antediluvian Wisdom in Mesopotamian and Jewish Traditions*, „Journal of the Study of Pseudepigrapha”, Vol. 19.4 (2010), str. 285.

57. Ibid.

58. Ibid.

59. Ibid., np. str. 282, 290, 297, 301, 306. Zob. także: Jonas C. Greenfield *The Seven Pillars of Wisdom (Prov 9:1): A Mistranslation*, „The Jewish Quarterly Review”, New Series, Vol. 76, No. 1, *Essays in Memory of Moshe Held* (lipiec 1985), str. 16.

60. Ibid., str. 281: „Wiele dziedzin nauki i technologii w Mezopotamii ideologicznie wyprowadzano od przedpotopowych Apkallu”.

61. Erica Reiner *The Etiological Myth of the Seven Sages*, „Orientalia” NS 30 (1961), str. 10.

62. Jonas C. Greenfield *The Seven Pillars of Wisdom*, op. cit., str. 15.

63. Amar Annus *On the Origin of the Watchers*, op. cit., str. 289.

64. Jonas C. Greenfield *The Seven Pillars of Wisdom*, op. cit., str. 16.

65. Amar Annus *On the Origin of the Watchers*, op. cit., str. 289.

66. Ibid., str. 283, Zob. także: W.G. Lambert *Ancestors, Authors and Canonicity*, „Journal of Cuneiform Studies”, Vol. 11, No. 1, 1957, str. 8–9: „Cała objawiona wiedza pochodziła od przedpotopowych mędrców”.

67. Jeremy Black and Anthony Green (red.), *Gods, Demons and Symbols of Mesopotamia*, op. cit., str. 46.

68. Amar Annus *On the Origin of the Watchers*, op. cit., str. 293.

69. Jeremy Black and Anthony Green (red.), *Gods, Demons and Symbols of Mesopotamia*, op. cit., str. 46.

70. Ibid., str. 170.

71. Amar Annus *On the Origin of the Watchers*, op. cit., str. 293.

72. Jeremy Black and Anthony Green (red.), *Gods, Demons and Symbols of Mesopotamia*, op. cit., str. 171.

73. Amar Annus *On the Origin of the Watchers*, op. cit., str. 293.

74. Anne Draffkorn Kilmer *The Mesopotamian Counterparts of the Biblical Nepilim*, w: E.W. Conrad, E.G. Newing (red.), *Perspectives on Language and Text: Essays and Poems in Honour of Francis I. Andersen's Sixtieth Birthday, July 28, 1985*, Winona Lake, IN, Eisenbrauns, str. 41. Na temat Enki/Ea i Abzu patrz: Jeremy Black, Anthony Green (red.), *Gods,*

Demons and Symbols of Mesopotamia, op. cit., str. 75 and 27: „W starożytności wierzono, że źródła, studnie, strumienie, rzeki i jeziora czerpały wodę i były zasilane ze słodkowodnego oceanu, który znajdował się pod ziemią w abzu (apsu)... Słone morze natomiast otaczało ziemię. Abzu było przede wszystkim domem i siedzibą mądrego boga Enki... Wierzono, że Enki mieszkał w abzu już przed stworzeniem człowieka. Według babilońskiego eposu o stworzeniu Świata Apsu było imieniem pierwotnej istoty, kochanka Tiamat; kiedy Ea zabił Apsu, zamieszkał na ciele martwego stworzenia, którego imieniem nazwano rezydencję Ea...”

75. Jeremy Black, Anthony Green (red.), *Gods, Demons and Symbols of Mesopotamia*, op. cit., str. 75.

76. S. Denning-Bolle, cytowany w: Amar Annus *On the Origin of the Watchers*, op. cit., str. 314.

77. Amar Annus *On the Origin of the Watchers*, op. cit., str. 287.

78. Jeremy Black i Anthony Green (red.), *Gods, Demons and Symbols of Mesopotamia*, op. cit., str. 76.

79. Ibid., str. 76 i 75: zob. także: Gwendolyn Leick *A Dictionary of Near Eastern Mythology*, Routledge, Londyn i Nowy Jork 1998, str. 4–6.

80. *The Epic of Gilgamesh*, Penguin Classics, Londyn 1988, str. 108.

81. Patrz, na przykład, Jeremy Black, Anthony Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*, op. cit., str. 84.

82. *Berosos and Manetho*, op. cit., str. 49–50. W tym fragmencie Berossosa, cytowanym przez Synkellosa, Enki jest opisany jako „Kronos”. Tłumacze wyjaśniają w przypisie 17, że: „Kronos był ojcem Zeusa, podobnie jak Enki był ojcem Marduka. Berossos albo Synkellos użyli imienia greckiego odpowiednika babilońskiego boga”.

83. W eposie o Gilgameszu ocalały z potopu – choć niewątpliwie identyczny z Ziusudrą/Ksisutrosem – występuje pod imieniem Utnapisztim, jak wyjaśnia Irving Finkel z działu bliskowschodniego British Museum: „Imię Ziusudra doskonale pasuje do nieśmiertelnego bohatera potopu, ponieważ po sumeryjsku oznacza coś w rodzaju „Ten-o-długim-życiu”. Imię odpowiadającego mu bohatera potopu z eposu o Gilgameszu brzmi Utnapisztim, o mniej więcej podobnym znaczeniu. Prawdę mówiąc, nie mamy pewności, czy babilońskie imię jest tłumaczeniem sumeryjskiego, czy na odwrót”. Irving Finkel *The Ark Before Noah*, op. cit., str. 92.

84. *The Epic of Gilgamesh*, op. cit., str. 111.

85. *Berosos and Manetho*, op. cit., str. 50.

86. Amar Annus *On the Origin of the Watchers*, op. cit., str. 282; Anne Draffkorn Kilmer *The Mesopotamian Counterparts of the Biblical Nepilim*, op. cit., str. 43.

87. Anne Draffkorn Kilmer *The Mesopotamian Counterparts of the Biblical Nepilim*, op. cit., str. 39–40.

88. Amar Annus *On the Origin of the Watchers*, op. cit., str. 295.

89. Jeanette C. Fincke, *The Babylonian Texts of Nineveh: Report on the British Museum's Library Project*, „Archiv fur Orientforschung” 50 (2003/2004), str. 111.

Rozdział 9

1. John Baines, Jaromir Malek *Atlas of Ancient Egypt*, Time-Life Books, 1990, str. 76 [wyd. polskie: *Wielkie kultury świata – Egipt*, Warszawa 1995].

2. Ibid. Wewnętrzny i zewnętrzny mur otaczający świątynię pochodzi

z czasów Starego Państwa, zaś otacza je mur z Pierwszego Okresu Przejściowego (2134–2040 p.n.e.). Pozostałości innych struktur są datowane na Drugi Okres Przejściowy (1640–1532 p.n.e.) i Nowe Państwo (1550–1070 p.n.e.).

3. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, Manchester University Press, 1969, str. 8.

4. Ibid., str. 151: „Mityczna sytuacja, którą analizowaliśmy, wskazuje na tradycję pochodzącą z innego miejsca...”

5. Ibid., str. 55, 90, 105, 274.

6. Ibid., str. 55.

7. Ibid., str. 109, 113–14, 127.

8. Patrz, na przykład, str. 19 „załoga sokoła”. Zob. także: str. 27, 177, 180, 181, 187, 202. W tekstach z Edfu wielokrotnie powtarzają się wzmianki o załogach statków i o żeglowaniu. I tak na str. 180: „załoga szebtju popłynęła...” str. 187: „Wierzono, że popłynęli w inną część pradawnego świata”.

9. Ibid., str. 190.

10. Ibid., str. 274: „Podróżowali przez niezamieszkałe ziemie pierwotnej epoki i zakładali inne święte domeny”.

11. Ibid., str. 122.

12. Ibid., str. 134.

13. Ibid., str. 106–7.

14. Na przykład: ibid., str. 44, 258: „W Edfu mamy tylko fragmenty. Wybrane części z wielkiej i ważnej historii egipskich świątyń”.

15. Ostatnia znana inskrypcja w starożytnych egipskich hieroglifach została zapisana w świątyni Izydy na File w 394 roku n.e., a ostatnie graffiti

demotyczne, znalezione w tym samym miejscu, pochodzi z 425 roku. „Jeśli znajomość hieroglifów przetrwała po tej dacie, nie znaleziono po tym żadnego śladu”. John Anthony West *The Traveller's Key to Ancient Egypt*, Harrap Columbus, Londyn 1987, str. 426.

16. Howard Vyse *Operations Carried on at the Pyramids of Gizeh in 1837, with an Account of a Voyage into Upper Egypt*, James Fraser, Regent Street, Londyn 1840, Vol. I, str. 67–8.

17. Chronologia Mezopotamii i Egiptu jest dobrze znana. Co do Peru, patrz: Ruth Shady Solis et al. *Caral: The Oldest Civilization in the Americas*, Proyecto Especial Arqueologico Caral-Supe/INC, 2009.

18. Plato *Timaeus and Critias*, Penguin Classics, 1977, str. 36.

19. Ibid., str. 34–8.

20. J. Gwynn Griffiths *Atlantis and Egypt With Other Selected Essays*, Cardiff, University of Wales Press, 1991, str. 3–30.

21. Miriam Lichtheim *Ancient Egyptian Literature, Vol. I: The Old and Middle Kingdoms*, University of California Press, 1975, str. 211.

22. Ibid., str. 212–13.

23. Ibid., str. 215, przypis 3.

24. Margaret Buson *The Encyclopedia of Ancient Egypt*, Facts on File, Nowy Jork, Oxford 1991, str. 130.

25. Ibid.

26. Ibid.

27. Miriam Lichtheim *Ancient Egyptian Literature*, op. cit., str. 213.

28. Ibid., str. 214.

29. Ibid.

30. Plato *Critias*, Benjamin Jowett (tłum.), Internet Classics Archive,

<http://classics.mit.edu/Plato/critias.html>.

31. Plato *Timaeus and Critias*, Penguin Classics Edition, op. cit., str. 38.
32. J. Gwynn Griffiths *Atlantis and Egypt*, op. cit., str. 23.
33. <https://egyptsites.wordpress.com/2009/03/03/sa-el-hagar/>.
34. Ibid.
35. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 324.
36. Ibid., str. 213.
37. Ibid., str. 31.
38. Ibid., str. 111.
39. Ibid., str. 142.
40. Plato *Timaeus and Critias*, op. cit., *Critias*, str. 136.
41. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 113.
42. Ibid., str. 109.
43. Ibid., str. 127.
44. Plato *Timaeus and Critias*, op. cit., *Timaeus*, str. 38.
45. Ibid.
46. Ibid., str. 35.
47. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 19.
48. E.W. West (tłum.), F. Max Muller (red.), *Pahlavi Texts*, Part I, Reprint Edition, Atlantic Publishers and Distributors, New Delhi 1990, str. 17.
49. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op.

cit., str. 113.

50. Ibid., str. 279.

51. Ibid., str. 113.

52. Ibid.

53. „Archaeoastronomy: The Journal of the Center for Archaeoastronomy”, Vol. VIII, Nos. 1–4, styczeń-grudzień 1985, str. 99.

54. Thor Conway w: Ray A. Williamson i Claire R. Farrer, (red.), *Earth and Sky*, op. cit, str. 246.

55. Plato *Timaeus and Critias*, op. cit., *Timaeus*, str. 38.

56. Ignatius Donnelly *Atlantis: The Antediluvian World*, Dover Publications Inc., Nowy Jork 1976, str. 23.

57. Plato *Timaeus and Critias*, op. cit., *Timaeus*, str. 37.

58. Plato *Critias*, Benjamin Jowett (tłum.), Internet Classics Archive, <http://classics.mit.edu/Plato/critias.html>.

59. Plato *Timaeus and Critias*, op. cit., *Critias*, str. 138.

60. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 37.

61. Ibid., str. 220.

62. Ibid., str. 240.

63. Ibid., str. 198.

64. Ibid., str. 108.

65. Ibid.

66. Ibid., str. 109.

67. Ibid., str. 202, 323–4.

68. Plato *Timaeus and Critias*, op. cit., *Timaeus*, str. 38.

69. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op.

cit., str. 171: „Łąd *paj* miał powstać po tym, jak bóg stwórca osuszył miejsce swojego powstania”. Zob. także: str. 172: „Słowo *paj* określa ziemię, która wynurzyła się z wody...”

70. Ibid., str. 162.

71. Ibid., str. 173.

72. Ibid., str. 324.

73. Ibid., str. 194.

74. Ibid., str. 274.

75. Ibid., str. 187.

76. Ibid., str. 274.

77. Ibid., str. 190.

78. Ibid., str. 274.

79. Ibid., str. 190. Zob. także: str. 33.

80. Ibid., str. 33.

81. Ibid., str. 24: „Szebtju, których funkcja jest opisana jako *din ichet*, nazywanie (=tworzenie) rzeczy”. Zob. także: str. 180.

82. Ibid., str. 41.

83. Ibid., str. 28.

84. Ibid., str. 95, 96, 108, 110–11.

85. Ibid., str. 96.

86. Ibid., str. 91.

87. Ibid., str. 92.

88. Ibid.

89. Ibid., str. 25, 41, 289.

90. Ibid., str. 159.

91. Ibid., np. str. 28, 66, 236.

92. Ibid., str. 310–11.

93. Ibid., str. 9.

94. Ibid., str. 48.

95. Ibid., str. 273.

96. Plato *Timaeus and Critias*, Penguin Classics, op. cit., *Timaeus*, str. 36.

97. Ibid.

Rozdział 10

1. Plato *Laws II*, w: John M. Cooper, (red.), *Plato: Complete Works*, Hackett Publishing Company, Indianapolis/Cambridge 1997, str. 1348.

2. Graham Hancock *Fingerprints of the Gods*, William Heinemann Ltd., Londyn 1995, np. str. 446 i nast., str. 456–8 [wyd. polskie: *Ślady palców bogów*, Amber, Warszawa 1995].

3. Robert Bauval, Adrian Gilbert *The Orion Mystery*, William Heinemann Ltd., Londyn 1994 [wyd. polskie: *Piramidy: brama do gwiazd*, Amber, Warszawa 1997].

4. Robert Bauval, Graham Hancock *Keeper of Genesis*, William Heinemann Ltd., Londyn 1996 [wyd. polskie: *Strażnik tajemnic*, Amber, Warszawa 1997].

5. Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend *Hamlet's Mill: An Essay Investigating the Origins of Human Knowledge and its Transmission through Myth*, Nonpareil Books, 1977, reprint z 1999, str. 59.

6. Graham Hancock, Santha Faiia *Heaven's Mirror: Quest for the Lost Civilization*, Michael Joseph, Londyn 1998 [wyd. polskie: *Zwierciadło nieba*, Amber, Warszawa 1999].

7. Obszerna dyskusja: ibid.

8. Paolo Debertolis, Goran Marjanovic et al. *Archaeoacoustic analysis of the ancient site of Kanda (Macedonia)*, Proceedings in the Congress „The 3rd Virtual International Conference on Advanced Research in Scientific Areas” (ARSA-2014) Slovakia, 1–5 December 2014: 237–251. Published by: EDIS-Publishing Institution of the University of Zilina, Univerzitná 1, 01026 Žilina, Slovak Republic. Paper available online here:

https://www.academia.edu/9818666/Archaeoacoustic_analysis_of_the_ancient_site_of_Kanda_Macedonia_.Preliminary_results.

9. <http://www.usbr.gov/lc/hooverdam/History/essays/artwork.html>.

10. Ibid.

11. Ibid.

12. Richard Guy Wilson *American Modernism in the West: Hoover Dam. Images of an American Land*, (red.), Thomas Carter. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1997. P. 10, cytat za: *The Hoover Dam: Lonely Lands Made Fruitful*,

<http://xroads.virginia.edu/~1930s/display/hoover/modern.html>.

13. Patrz na przykład:

<https://www.wisdomuniversity.org/ChartresOverview.htm>: „Na tym polega magia i tajemnica Chartres, miejsca „królowej katedr”. Na tym też polega potęga „Astronomica”, jak ją nazywali starożytni, ostatniej i najwyższej z siedmiu sztuk wyzwolonych, najstarszego nieustannie rozwijanego systemu nauczania, jaki zna ludzkość, wywodzącego się ze starożytnego Egiptu i doprowadzonego do perfekcji przez mistrzów z Chartres. Święta astronomia jest zakodowana w kamieniach i witrażach katedry w Chartres. Była uważana za najdoskonalszą ze sztuk wyzwolonych, ponieważ tylko

ona rozpatruje cały kosmos i stara się poznać ostateczne znaczenie i cel wszelkiego stworzenia”.

14. Por. dyskusję w: Graham Hancock *Fingerprints of the Gods*, op. cit., rozdział 49, str. 443 i nast.

15. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 134, cytowany w rozdziale dziewiątym.

16. Michael A. Hoffman *Egypt Before the Pharaohs*, Michael O'Mara Books Ltd., 1991, str. 89–90. Zob. także: Karl W. Butzer *Early Hydraulic Civilization in Egypt*, The University of Chicago Press, 1876, str. 9.

17. Graham Hancock *Fingerprints of the Gods*, op. cit., rozdział 52, str. 497.

18. Dyskusja na temat geologicznego datowania Sfinksa przez profesora Roberta Schocha z Boston University, patrz: *ibid.*, rozdział 46, str. 420 i nast.

19. L. Liritzis, A. Vafiadou *Surface Luminescence Dating of Some Egyptian Monuments*, „Journal of Cultural Heritage” 16 (2015), tabela 1, str. 137.

20. *Ibid.*, str. 134–50.

21. *Ibid.*, str. 134.

22. *Ibid.*, str. 134–50.

23. *Ibid.*, tabela 1, str. 137.

24. *Ibid.*

25. Informacja od profesora Roberta Schocha w e-mailu z 20 stycznia 2015.

26. L. Liritzis, A. Vafiadou *Surface Luminescence Dating of Some Egyptian Monuments*, „Journal of Cultural Heritage”, op. cit., tabela 1, str.

137.

27. Informacja od profesora Roberta Schocha w e-mailu z 20 stycznia 2015.

28. L. Liritzis, A. Vafiadou *Surface Luminescence Dating of Some Egyptian Monuments*, „Journal of Cultural Heritage”, op. cit., tabela 1, str. 137.

29. Ibid.

30. Zob. na przykład: John Baines and Jaromir Malek *Atlas of Ancient Egypt*, Time-Life Books, 1990, str. 36.

31. L. Liritzis, A. Vafiadou *Surface Luminescence Dating of Some Egyptian Monuments*, „Journal of Cultural Heritage”, op. cit., str. 147.

32. Ibid.

33. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 187.

34. Toby A.H. Wilkinson *Early Dynastic Egypt*, Routledge, Londyn i Nowy Jork 1999, str. 325.

35. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit.

36. Ibid., str. 263.

37. Ibid.

38. Ibid.

39. Ibid., str. 262.

40. Reymond (*The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 263) ostatecznie identyfikuje Saqqarę z „miejscem na północ od Memfis”, gdzie księga miała zstąpić z nieba. Nie pojmuję jej rozumowania. Henen-nesut leży na szerokości 29,08, Memfis na szerokości 29,84,

Saqqara na szerokości 29,87, Wielka Piramida w Gizie na szerokości 29,98, a Dahszur na szerokości 29,80. Ponieważ im wyższa liczba, tym bardziej się oddalamy, jest oczywiste, że należy wykluczyć Henen-nesut i Dahszur: to pierwsze leży 0,76 stopnia na południe od Memfis, drugie 0,04 stopnia na południe od Memfis. Saqqara leży na północ od Memfis zaledwie o 0,03 stopnia – tak blisko, że właściwie na tej samej szerokości. Giza natomiast leży 0,14 stopnia na północ od Memfis i o wiele lepiej pasuje do opisu.

41. E.A. Wallis Budge *The Gods of the Egyptians*, Methuen and Company, Chicago i Londyn 1904, reprint Dover Books, 1969, Vol. I, str. 467, 468, 473 itd.

42. Selim Hassan *The Sphinx: Its History in the Light of Recent Excavations*, Government Press, Kair 1949, str. 80.

43. Zob. dyskusję w: Robert Bauval and Graham Hancock *Keeper of Genesis*, op. cit., str. 5, 156 i nast., 160 i nast.

44. Rainer Stadelman *The Great Sphinx of Giza*, w: Zahi Hawass (red.), *Egyptology at the Dawn of the Twenty-first Century* (Proceedings of the Eighth International Congress of Egyptologists, Cairo 2000; Vol. I: Archaeology), The American University in Cairo Press, Kair, Nowy Jork 2002, str. 464–9.

45. Ibid., str. 465.

46. Selim Hassan *The Sphinx*, op. cit., str. 75.

47. Ibid., str. 75.

48. Ibid., str. 76.

49. Ibid., str. 76, 185.

50. Ibid., str. 76.

51. James Henry Breasted *Ancient Records of Egypt*, University of

Illinois Press, Urbana and Chicago 2001, Vol. 2, str. 323.

52. Ibid.

53. Ibid., str. 320, 324.

54. Selim Hassan *The Sphinx*, op. cit., str. 76.

55. Gaston Maspero *The Dawn of Civilization*, SPCK, Londyn, 1894, str. 366.

56. Gaston Maspero *A Manual of Egyptian Archaeology*, Putnam's Sons, Nowy Jork 1914, str. 74.

57. Selim Hassan *The Sphinx*, op. cit., str. 222.

58. Przekład pełnego tekstu Steli Inwentarza: James Henry Breasted *Ancient Records of Egypt*, op. cit., Vol. I, str. 83–5. Zob. także: Selim Hassan *The Sphinx*, op. cit., str. 222–7.

59. Selim Hassan *The Sphinx*, op. cit., str. 225.

60. <http://www.guardians.net/hawass/khafre.htm>.

61. http://en.wikipedia.org/wiki/Khafra#Valley_Temple.

62. Tak zwana „świątynia grobowa” przypisywana Chafre. E-mail profesora Stephena Quirke'a do Grahama Hancocka z 2 kwietnia 2015.

63. I.E.S. Edwards *The Pyramids of Egypt*, Pelican Books, 1947, reprintz 1949, str. 107 i nast. [wyd. polskie: *Piramidy Egiptu*, PIW, Warszawa 1995]

64. Ibid., str. 109.

65. I.E.S. Edwards *The Pyramids of Egypt*, Penguin, 1993, str. 124.
Podkreślenie dodane.

66. Kathryn A. Bard (red.), *Encyclopaedia of The Archaeology of Ancient Egypt*, Routledge, 1999, str. 342–5.

67. Breasted *Ancient Records of Egypt*, op. cit., Vol. II, str. 320–1,

przypis b.

68. Henri Frankfort *Kingship and the Gods*, The University of Chicago Press, Chicago i Londyn 1948, 1978, str. 148.

69. William Matthew Flinders Petrie *Memphis I, The Palace of Apries (Memphis II), Meydum and Memphis III*, Cambridge University Press, 2013, str. 43.

70. Selim Hassan, *The Sphinx*, op. cit., str. 222–4.

71. Ibid., str. 224–5.

72. Ibid., str. 223.

73. Ibid.

74. Na przykład w Tybecie. Tybetańskie *thokcha* są wykonywane z meteorytowego żelaza: „Słowo *thocha* składa się z dwóch części: *thog*, co znaczy »powyżej, pierwszy lub piorun« oraz *lcags*, czyli »żelazo« lub »metal«. Zatem *thokcha* można przetłumaczyć jako »pierwsze żelazo« lub »piorunowe żelazo«: <http://en.wikipedia.org/wiki/Thokcha>.

75. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 10.

76. Ibid., str. 8–10, 18.

Rozdział 11

1. Plato *Timaeus and Critias*, Penguin Classics, op. cit., str. 35–6.

2. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 285.

3. Tę opinię podziela już część egiptologów, którzy „przypuszczali, że predynastyczny i/lub wczesnodynastyczny materiał został usunięty w czasie przygotowywania terenu pod budowę piramid”. Patrz: Serena Love

Stones, ancestors and pyramids: investigating the pre-pyramid landscape of Memphis, w: Miroslav Barta (red.), *The Old Kingdom Art and Archaeology, Proceedings of the Conference held in Prague, 31 May–4 June 2004*, Czech Institute of Egyptology, Prague 2006, str. 216.

4. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 327.

5. List do Roberta Bauvala z 27 stycznia 1993, cytowany w: Robert Bauval, Graham Hancock *Keeper of Genesis*, op. cit., str. 200 i przypis 11, str. 333.

6. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 59.

7. Ibid., str. 9.

8. E.A. Wallis Budge *Egyptian Magic*, Kegan Paul, Trench, Trubner and Co., Londyn 1901, reprint Dover Publications Inc., Nowy Jork 1971, str. 143.

9. Cytat za: John Greaves, *Pyramidographia: Or a Description of the Pyramids in Egypt*, George Badger, Londyn 1646, reprint Robert Lienhardt, Baltimore, str. 96.

10. Ibid.

11. Ibid.

12. Ibid.

13. I.E.S. Edwards *The Pyramids of Egypt*, wydanie z 1947, op. cit., str. 134.

14. Miriam Lichtheim *Ancient Egyptian Literature*, Vol. I, op. cit., str. 218–19.

15. I.E.S. Edwards *The Pyramids of Egypt*, wydanie z 1993, op. cit.,

str. 286.

16. F.W. Green „Journal of Egyptian Archaeology”, Vol. XVI, 1930, str. 33.

17. Alan H. Gardiner, „Journal of Egyptian Archaeology”, Vol. XI, 1925, str. 2–5.

18. E.A.E. Reymond *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, op. cit., str. 77.

19. Ibid., str. 112.

20. Dyskusja w: Robert Bauval, Graham Hancock *Keeper of Genesis*, op. cit., str. 13, 108, 192, 193–6.

21. R.A. Schwaller de Lubicz *Sacred Science, Inner Traditions*, Rochester, Vermont, 1988, str. 104.

22. Ibid., str. 111.

23. Sir Walter Scott (red. i tłum.), *Hermetica*, Shabbhala, Boston 1993, str. 343.

24. Dyskusja w: Sylvia Cranston (red.), *Reincarnation: The Phoenix Fire Mystery*, Theosophical University Press, Pasadena 1998, str. 114 i nast.

25. R.T. Rundle Clark *The Origin of the Phoenix*, „University of Birmingham Historical Journal (1949–1950)”, str. 17: „Nazwy kamienia Benben i ptaka Benu muszą pochodzić od tego samego rdzenia bn lub wbn. Oba słowa są derywatami, więc nie można powiedzieć, że jedno jest atrybutem drugiego. Ptak i kamień – o ile to kamień – są ze sobą powiązane”.

26. Henri Frankfort *Kingship and the Gods*, The University of Chicago Press, 1978, str. 153–4.

27. Patrz, na przykład: E.A. Wallis Budge *An Egyptian Hieroglyphic*

Dictionary, John Murray, Londyn 1920, reprint Dover Publications Inc., Nowy Jork 1978, Vol. I, str. 217.

28. Robert Bauval *Discussions in Egyptology*, Vol. 14, 1989.

29. PT 1652, cytat za: R.T. Rundle Clark *The Origin of the Phoenix*, op. cit., str. 14.

30. E.A. Wallis Budge *An Egyptian Hieroglyphic Dictionary*, op. cit., Vol. I, str. 217.

31. R.T. Rundle Clark *The Origin of the Phoenix*, op. cit., str. 15.

32. Ibid., str. 18.

33. Graham Hancock *The Sign and the Seal: A Quest for the Lost Ark of the Covenant*, William Heinemann Ltd., Londyn, 1992, str. 67–9 [wyd. polskie: *Znak i pieczęć. Na tropie zaginionej Arki Przymierza*, Warszawa 1999].

34. Menahem Haran *Temples and Temple Service in Ancient Israel*, Clarendon Press, Oxford, Reprint Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana 1985, str. 246.

35. Obszerniejsza dyskusja na ten temat: Emma Jung, Marie-Louise von Franz *The Grail Legend*, Coventure, Londyn, 1986, str. 148, przypis 28.

36. Jennifer Westwood (red.), *The Atlas of Mysterious Places*, Guild Publishing, Londyn 1987, str. 74.

37. Ibid.

38. W.H. Roscher *Lexicon der griechischen und romischen Mythologie*, 1884, cytat za: Emma Jung, Marie-Louise von Franz *The Grail Legend*, op. cit., str. 148.

39. Zob. ibid., str. 14–16.

40. R.T. Rundle Clark *Myth and Symbol in Ancient Egypt*, Thames and

Hudson, Londyn 1991, pp 246–7.

41. Ibid.

42. Fragment z Laktancjusza za: Elmer G. Suhr *The Phoenix*, „Folklore”, Vol. 87, No. 1 (1976), str. 30.

43. E.V.H. Kenealy, cytowany za: Sylvia Cranston (red.), *The Phoenix Fire Mystery*, op. cit., str. 18.

44. R.T. Rundle Clark *The Origin of the Phoenix*, op. cit., str. 1; Elmer G. Suhr *The Phoenix*, op. cit., str. 31; R. Van den Broek *The Myth of the Phoenix According to Classical and Early Christian Traditions*, E.J. Brill, 1972, str. 68–72.

45. R.T. Rundle Clark *The Origin of the Phoenix*, op. cit., str. 1; Gerald Massey *The Natural Genesis*, Vol. 2, Black Classic Press, Baltimore, 1998 (Reprint Edition), str. 340.

46. M.R. Niehoff *The Phoenix in Rabbinic Literature*, „The Harvard Theological Review”, Vol. 89, No. 3 (lipiec 1996), str. 252.

47. R. Van den Broek *The Myth of the Phoenix According to Classical and Early Christian Traditions*, op. cit., str. 73.

48. Zob.: Graham Hancock *Fingerprints of the Gods*, op. cit., rozdziały od 28 do 32.

49. Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend *Hamlet's Mill*, op. cit., str. 132.

50. R. Van den Broek *The Myth of the Phoenix*, op. cit., str. 73–4.

Rozdział 12

1. Do dzisiaj nie zostało ostatecznie wyjaśnione, kto odpowiadał za te zabójstwa. Trybunał ONZ oskarżył pięciu wysokiej rangi członków

Hezbollahu, szyckiego ugrupowania politycznego i zbrojnego. Natomiast Hezbollah oskarża o zamach Izrael. Poza tym istnieją podejrzenia, że w sprawę był zaangażowany prezydent Syrii, Baszar Al-Asad. Patrz, na przykład: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-13972350> i <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-25749185> oraz <http://www.jpost.com/Middle-East/Special-Lebanon-Court-permits-prosecutor-to-bring-evidence-against-Assad-in-Hariri-case-381986>, a także <http://www.thenational.ae/world/lebanon/probe-into-hariris-assassination-t-o-focus-on-al-assad>.

2. Włączając w to akcję izraelskich komandosów w 2006 roku, zob.: <http://www.foxnews.com/story/2006/08/02/israeli-commandos-raid-hezbollah-hideout-in-baalbek-hospital/>. Zob. także: <http://www.reuters.com/article/2013/04/26/us-syria-crisis-hezbollah-idUSBRE93P09720130426>. Na temat ostrzelania Baalbek w czerwcu 2013 roku, patrz: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4386949,00.html> i <http://www.arabtoday.net/home/also-in-the-news/syrian-missiles-reach-lebanons-baalbek.html>.

3. For the history of Solomon's Temple and subsequent constructions on the Temple Mount zob.: Graham Hancock *The Sign and the Seal*, op. cit., rozdział 14.

4. Andreas J.M. Kropp, Daniel Lohmann, „»Master, look at the size of those stones! Look at the size of those buildings«. Analogies in Construction Techniques between the Temples of Heliopolis (Baalbek) and Jerusalem”, w: „Levant”, Vol. 43, No. 1 (2011), Council for British Research in the Levant, 2011, str. 42–3.

5. Dan Bahat *Carta's Historical Atlas of Jerusalem*, Carta, Jerusalem,

1989, str. 30.

6. Dyskusja na ten temat: Graham Hancock *The Sign and the Seal*, op. cit., rozdział piąty, str. 91–2.

7. Ibid., str. 95.

8. Patrz na przykład nagranie wideo:

<https://www.youtube.com/watch?v=LCFGjSgTzoo> (od około 1 minuty i 30 sekund). Fotografie:

<http://survincity.com/2012/07/megaliths-of-israel-the-foundation-of-the-temple/> i

http://earthbeforeflood.com/megalithic_blocks_on_the_temple_mount_in_jerusalem.html.

9. Andreas J.M. Kropp, Daniel Lohmann *Master, look at the size of those stones!*, op. cit.

10. Selim Hassan *The Great Sphinx and its Secrets: Historical Studies in the Light of Recent Excavations (Excavations at Giza 1936–1937, Vol. VIII)*, Government Press, Kair, str. 267.

11. Patrz, na przykład, ibid., str. 264–6.

12. Ibid. str. 49.

13. Ibid.

14. Ibid., str. 256.

15. Ibid.

16. Christiane Zivie-Coche *Foreign Deities in Egypt*, w: Jacco Dielman, Willeke Wendrich (red.), *UCLA Encyclopedia of Egyptology*, Los Angeles 2011, str. 5. W cytowanym fragmencie Zivie-Coche używa imienia Harmachis, zhellenizowanej formy staroegipskiego imienia Hor-em-achet, ale pozwoliłem sobie zmienić je na Hor-em-achet, aby uniknąć

nieporozumień.

17. Ibid., str. 6.

18. N. Wyatt *Religious Texts from Ugarit*, Sheffield Academic Press, 1998, str. 378 i nast.

19. Jacobus Van Dijk *The Canaanite God Hauron and his Cult in Egypt*, „GM” 107 (1989), str. 61. Referat zaprezentowany na Czwartym Międzynarodowym Kongresie Egiptologów, Monachium, 26 sierpnia–1 września 1985. Pdf dostępny tutaj:

http://www.jacobusvandijk.nl/docs/GM_107.pdf.

20. N. Wyatt *Religious Texts from Ugarit*, op. cit., str. 385.

21. Ibid., str. 386.

22. Nina Jidejian *Baalbek: Heliopolis, City of the Sun*, Dar el-Machreq Publishers, Beirut 1975, str. 5. Zob. także: Michael M. Alouf *History of Baalbek*, American Press, Beirut 1951, str. 38, oraz Friedrich Ragette *Baalbek*, Chatto & Windus, Londyn 1980, str. 16.

23. Christiane Zivie-Coche *Foreign Deities in Egypt*, op. cit., str. 2–4, oraz fig. 4. Zob. także: Selim Hassan *The Great Sphinx and its Secrets: Historical Studies in the Light of Recent Excavations (Excavations at Giza 1936–1937, Vol. VIII)*, op. cit., str. 278.

24. Friedrich Ragette *Baalbek*, op. cit., str. 16.

25. Patrz: David Grene (tłum.), Herodotus, *The History*, tom 2, The University of Chicago Press, Chicago i Londyn 1987, str. 132 i nast. [wyd. polskie: Herodot, *Dzieje*, oprac. S. Hammer, Warszawa 2015].

26. Friedrich Ragette *Baalbek*, op. cit., str. 20.

27. Ibid.

28. Ibid., str. 16–17, 72.

29. Cytat za: Michael M. Alouf *History of Baalbek*, op. cit., str. 65.
30. Ibid.
31. Cytat za: Ibid., str. 66.
32. Friedrich Ragette *Baalbek*, op. cit., str. 27.
33. Michael M. Alouf *History of Baalbek*, op. cit., str. 69–70.
34. Ibid., str. 71.
35. Ibid.
36. Ibid., str. 71–2.
37. Ibid., str. 73.
38. Ibid., str. 74.
39. Dell Upton *Starting from Baalbek: Noah, Solomon, Saladin, and the Fluidity of Architectural History*, „Journal of the American Society of Architectural Historians”, Vol. 68, No. 4 (grudzień 2009), str. 458.
40. Michael M. Alouf *History of Baalbek*, op. cit., str. 86.
41. Patrz: Dell Upton *Starting from Baalbek*, op. cit., str. 459–60:
„Wrażenie, że Baalbek było głęboko europejskie, że było wytworem rzymskiej kultury, na której wyrósł »Zachód«, zostało zaszczerpione w literaturze naukowej, kiedy niemieckie wykopaliska w pierwszych latach XX wieku dały nam Baalbek, jakie dzisiaj znamy”.
42. Patrz, na przykład: Margarete van Ess, Llaus Rheidt (red.), *Baalbek-Heliopolis 10.000 Jahre Stadtgeschichte [Baalbek-Heliopolis: 10,000 Year History of The City]*, Philipp Von Zabern GmbH, 2014.
43. Margaret van Ess *First Results of the Archaeological Cleaning of the Deep Trench in the Great Courtyard of the Jupiter Sanctuary*, w: *Baalbek/ Heliopolis: Results of Archaeological and Architectural Research 2002–5*, w: „Bulletin d’Archaeologie et d’Architecture Libanaises”

(BAAL), Hors-Serie IV, Bejrut 2008, str. 113. Zob. także: Daniel Lohmann *Giant Strides Towards Monumentality: The Architecture of the Jupiter Sanctuary in Baalbek/Heliopolis*, „Bolletino Di Archeologia On Line”, 2010, Volume special/Poster Session 2, str. 29: „Tell Baalbek... było zasiedlone nieprzerwanie od czasów preceramicznego neolitu”.

44. Timothy Hogan *Entering the Chain of Union: An Exploration of Esoteric Traditions and What Unites Them*, 2012, str. 238–9, 242–5.

45. Na temat kultu Merkurego w Baalbek, patrz: Nina Jidejian *Baalbek Heliopolis*, op. cit., str. 28, 29, 30, 33, 36, 37, 45, 54–5. Na temat związków z Thotem-Hermesem: Garth Fowden *The Egyptian Hermes*, Cambridge University Press, 1987 oraz Patrick Boylan *Thoth: Hermes of Egypt*, Ares Publishers, Chicago 1987.

46. Nina Jidejian *Baalbek Heliopolis*, op. cit., str. 54.

47. Hartoune Kalayan *Notes on the Heritage of Baalbek and the Beka'a*, op. cit., str. 53.

48. Nina Jidejian *Baalbek Heliopolis*, str. 30.

49. Blok zidentyfikowany jako fragment z północnego narożnika frontonu świątyni Jowisza. Widziałem ten blok i nie kwestionuję wagi 320 ton podanej w: Christian i Barbara Joy O'Brien *The Shining Ones*, Dianthus Publishing Ltd., Cirencester 2001, str. 272.

50. Michael M. Alouf *History of Baalbek*, op. cit., str. 85-6.

51. Ibid., str. 85.

52. Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend *Hamlet's Mill*, op. cit., str. 162.

53. Długość i wysokość podane przez Daniela Lohmanna w naszej późniejszej prywatnej korespondencji (e-mail z 8 lutego 2015), zob. także:

Michael M. Alouf *History of Baalbek*, op. cit., str. 86–7, który podaje szerokość oraz nieco inną długość i wysokość.

54. Jestem wdzięczny architektowi i archeologowi Danielowi Lohmannowi za wyjaśnienie mi tych szczegółów w naszej późniejszej korespondencji (e-mail z 8 lutego 2015).

55. Dell Upton *Starting from Baalbek*, op. cit: „Starożytna dokumentacja pisana niemal nie istnieje, a większość tego, co się zachowało, spisano setki lat po wzniesieniu tych budowli. Nie ma na przykład żadnych świadectw, które powiedziałyby nam, kto zamówił, sfinansował lub zaprojektował jakąkolwiek część tego kompleksu”.

56. Daniel Lohmann describes the design and construction of the wall as „megalomaniac” w *Giant strides towards Monumentality*, op. cit., str. 28.

57. Andreas J.M. Kropp and Daniel Lohmann *Master look at the size of those stones!*, op. cit., str. 38.

58. Ibid., str. 39.

59. Ibid.

60. Ibid, str. 38.

61. Ibid, str. 44.

62. Daniel Lohmann *Giant Strides Towards Monumentality*, op. cit., str. 29.

63. Daniel Lohmann *Master look at the size of those stones*, op. cit., str. 39.

64. Prywatna korespondencja z Danielem Lohmannem, e-mail z 8 lutego 2015.

65. Jean-Pierre Adam *A propos du trilithon de Baalbek: Le transport et le mise en oeuvre des megaliths, Syria*, T. 54 Fasc. 1–2 (1977) str. 52.

Rozdział 13

1. H. Kalayan *The Engraved Drawing on the Trilithon and the Related Problems About the Constructional History of the Baalbek Temples*, „Bulletin du Musee de Beyrouth”, XXII (1969), str. 151.

2. Daniel Lohmann *Drafting and Designing: Roman Architectural Drawings and their Meaning for the Construction of Heliopolis/Baalbek, Lebanon*, Proceedings of the Third International Congress on Construction History, Cottbus, May 2009.

3. Daniel Lohmann *Giant Strides Towards Monumentality: The Architecture of the Jupiter Sanctuary in Baalbek/Heliopolis*, „Bolletino Di Archeologia On Line”, 2010, Volume special/Poster Session 2, str. 28.

4. <http://dictionary.reference.com/browse/podium?s=t>.

5. Ibid.

6. <http://dictionary.reference.com/browse/stereobate?s=t>.

7. Ibid.

8. <http://en.wikipedia.org/wiki/Crepidoma>.

9. Prywatna korespondencja z Danielem Lohmannem, e-mail z 9 lutego 2015: „Rzymianie byli raczej pragmatyczni”.

10. H. Kalayan *The Engraved Drawing on the Trilithon and the Related Problems*, op. cit., str. 151–2.

11.

<http://www.jasoncolavito.com/blog/ancient-astronauts-at-baalbek>. Co do jego twierdzenia, że demaskuje pseudonaukę i rewizjonistyczną historię, por. biografię Jasona Colavita:

<http://www.jasoncolavito.com/biography.html>.

12. <https://gilgamesh42.wordpress.com/about/>.

13.

<https://gilgamesh42.wordpress.com/2013/04/25/moving-the-stones-of-baalbek-the-wonders-of-roman-engineering/>. Cały argument Adaira sprowadza się do tego, że pod trzema wielkimi blokami trylitu znajdują się „trzy inne imponujące bloki, które służą jako podstawa trylitu. Wprawdzie te bloki nie są tak wielkie, jak trylit, ale również mają znaczną masę. Pod nimi jednak odkryto część bębna kolumny. Wielkość bębna odpowiada kolumnom świątyni Jowisza, więc najprawdopodobniej jest on odpadem produkcyjnym, niewykorzystaną częścią jednej z tych kolumn. Ponieważ znajduje się pod kamieniami tworzącymi bazę trylitu, musiał zostać tam umieszczony przed ułożeniem trylitu. Poza tym na górnej powierzchni bloków trylitu został narysowany plan świątyni Jowisza, która została zbudowana przez Rzymian. Ponieważ fragment świątyni Jowisza znajduje się pod trylitem, a na trylicie narysowano plan świątyni, możemy być w dużym stopniu pewni, że trylit został ułożony równocześnie z budową świątyni Jowisza. A skoro bloki trylitu są współczesne ze świątynią, ustaliliśmy rzymskie pochodzenie tej struktury”.

14. Michael Alouf nawiązuje do tej właśnie części muru w swojej książce *History of Baalbek*, op. cit., wydanej po raz pierwszy w lipcu 1890 i wznawianej wielokrotnie do 1951 roku. Na str. 98 opisuje trylit („Żaden opis nie jest w stanie oddać oszałamiającego wrażenia, jakie te niesamowite bloki wywierają na widzu”), po czym odnotowuje: „Nad tymi blokami są zbudowane arabskie fortyfikacje, jak już wspomniano, z baz kolumn, rzeźbionych fryzów i fragmentów bloków, noszące inskrypcję datującą je na czasy Bahram Szaha”.

15. Friedrich Ragette *Baalbek*, Chatto & Windus, Londyn 1980, str. 32–3.
16. Patrz wyżej, przypis 8, oraz Michael Alouf *History of Baalbek*, op. cit., str. 85; Nina Jidejian *Baalbek Heliopolis*, str. 36.
17. Michael Alouf *History of Baalbek*, op. cit., str. 86.
18. Na temat identyfikacji Fenicjan z Kananejczykami patrz: Gerard Herm *The Phoenicians*, Victor Gollancz Ltd., 1975 (wydanie Book Club Associates), str. 25.
19. Ibid., str. 83.
20. Przed wojną trojańską. Patrz: Harold W. Attridge, Robert A. Oden Jr. *Philo of Byblos: The Phoenician History*, The Catholic Biblical Quarterly Monograph Series 9, Washington DC 1981, str. 4.
21. Ibid., str. 1–3.
22. Ibid., str. 53.
23. Sabatino Moscati *The World of the Phoenicians*, Cardinal/Sphere Books, 1973, str. 66.
24. E. Richmond Hodges (red.), *Cory's Ancient Fragments of the Phoenician, Carthaginian, Babylonian, Egyptian and other Authors*, Reeves and Turner, Londyn, 1876, str. 13. Podkreślenie dodane.
25. Miriam Lichtheim *Ancient Egyptian Literature*, Vol. III, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Londyn 1980, str. 148.
26. David Urquhart *The Lebanon (Mount Souria): A History and a Diary*, Vol. 2, Thomas Cautley Newby, Londyn 1860, str. 369.
27. Dell Upton *Starting from Baalbek: Noah, Solomon, Saladin and the Fluidity of Architectural History*, „Journal of the Society of

Archaeological Historians”, Vol. 68, No. 4 (December 2009), str. 461.

28. David Urquhart, *History and a Diary*, op. cit., str. 382.

29. Ibid., str. 371.

30. Ibid.

31. Ibid., str. 370–3.

32. Ibid., str. 373.

33. Ibid., str. 374–5.

34. Ibid., str. 377.

35. Ibid., str. 376, 377, 378.

36. Ibid., str. 376.

37. Rzekomy „grób Noego”, Karak Nuh, można zobaczyć wewnątrz meczetu w miasteczku Zahle na skraju doliny Bekaa. „Grób” ma 31,9 metra długości, 2,7 metra szerokości i 0,98 metra wysokości.

38. Cytat za: Michael Alouf *History of Baalbek*, op. cit., str. 39–40.

39. Ibid., str. 40.

40. Ibid., str. 41. Arabski manuskrypt został „znaleziony w Baalbek”.

41. Jean-Pierre Adam *A propos du trilithon de Baalbek: Le transport et la mise en oeuvre des mégaliths Syria*, T. 54, Fasc. 1–2 (1977), str. 52.

42. Ibid., str. 31–63.

43. Ibid., str. 54.

44. Ibid., str. 56.

45. Ibid., str. 61.

46. Ibid.

47. Ibid.

48. Friedrich Ragette *Baalbek*, op. cit., str. 114–19.

49. Ibid., str. 119.

50. Patrz: Christian i Barbara Joy O'Brien *The Shining Ones*, Dianthus Publishing Ltd., Londyn, Cirencester 2001, str. 275.

51. Jean-Pierre Adam *A propos du trilithon*, op. cit., str. 62.

52. Górna powierzchnia południowego bloku, na którym siedziałem w cieniu, jak pisałem na początku tego rozdziału, i na którym został znaleziony rysunek architektoniczny świątyni Jowisza, nie jest zasłonięta innymi blokami, więc możemy być tego pewni. To właśnie w tej powierzchni powinny się znajdować hipotetyczne otwory na klamry. Ponieważ nie ma takich otworów na największym i najcięższym z trzech bloków, możemy bezpiecznie założyć, że nie ma ich też na pozostałych.

53. Dyskusja na ten temat: Graham Hancock, Robert Bauval *Talisman: Sacred Cities, Secret Faith*, Penguin Books, Londyn 2005, str. 302–5.

54. Wagę megalitu z Sankt Petersburga, 1200 ton, podano w: Adam A *propos du trilithon*, op. cit., str. 42. Zob. także: Ragette *Baalbek*, op. cit., str. 118–19.

55. Zecharia Sitchin *The Stairway to Heaven*, Harper, Londyn, 2007 (reprint), str. 241.

56. Ibid., str. 235, 241.

57. Ibid., str. 310.

58. Elif Batuman *The Myth of the Megalith*, „New Yorker”, 18 grudnia 2004,

<http://www.newyorker.com/tech/elements/baalbek-myth-megalith>.

59. Jean-Pierre Adam *A propos du trilithon*, op. cit., str. 52.

60. Erwin M. Ruprechtsberger *Von Steinbruch zum Jupitertempel von Heliopolis/Baalbek*, Linzer Archaeologische Forschungen (1999) 30, 7–56.

61. German Archaeological Institute figures,
http://www.dainst.org/pressemitteilung/-/asset_publisher/nZcCAiLqg1db/content/libanesisch-deutsches-forscherteam-entdeckt-weltweit-gro%C3%9Ften-antiken-steinblock-in-baalbek.

62. Prywatna korespondencja z Danielem Lohmannem, e-mail od Daniela Lohmanna do Grahama Hancocka, 8 lutego 2015.

63. Prywatna korespondencja z Danielem Lohmannem, e-mail od Grahama Hancocka do Daniela Lohmanna, 8 lutego 2015.

64. Prywatna korespondencja z Danielem Lohmannem, e-mail od Daniela Lohmanna do Grahama Hancocka, 9 lutego 2015.

65. <http://www.panoramio.com/photo/46982253> oraz (widok z tyłu):
http://www.bc.edu/bc_org/avp/cas/fnart/arch/roman/carree02.jpg

zbliżenie:

http://www.maisoncarree.eu/wp-content/uploads/2012/07/1_1_1_5_DSCN0047-650x487.jpg.

66. <https://www.flickr.com/photos/97924400@N00/7421596468/>.

67. Ibid.

68. Prywatna korespondencja z Danielem Lohmannem, e-mail od Grahama Hancocka do Daniela Lohmanna, 9 lutego 2015.

69. Ibid.

70. Prywatna korespondencja z Danielem Lohmannem, e-mail od Daniela Lohmanna do Grahama Hancocka, 13 lutego 2015.

71. Lohmann podał mi link, aby to zilustrować:

http://www.unicaen.fr/cireve/rome/pdr_virtuel.php?virtuel=ultor&numero_image=0.

72. Prywatna korespondencja z Danielem Lohmannem, e-mail od

Daniela Lohmanna do Grahama Hancocka, 13 lutego 2015.

73. Ibid.

74. Ibid.

75. Rysunek, podpisany „Niha Tempelpodium, Profil”, pochodzi z: Daniel Krencker, Willy Zschietzschmann (Hrsg.), *Römische Tempel in Syrien nach Aufnahmen und Untersuchungen von Mitgliedern der deutschen Baalbekexpedition 1901–1904*, De Gruyter, Berlin/Leipzig 1938, S. 122–34.

76. Prywatna korespondencja z Danielem Lohmannem, e-mail od Daniela Lohmanna do Grahama Hancocka, 13 lutego 2015.

Rozdział 14

1. Patrz Yosef Garfinkel, *Neolithic and Eneolithic Byblos in Southern Levantine Context*, w: E.J. Peltenburg and Alexander Wasse, *Neolithic Revolution: New Perspectives on Southwest Asia in Light of Recent Discoveries on Cyprus (Levant Supplementary)*, Oxbow Books, 2004, str. 182.

2. Czytelnicy zapewne pamiętają z rozdziału pierwszego, że profesor Klaus Schmidt datował ostateczne opuszczenie i zasypanie Göbekli Tepe na około 8200 rok p.n.e.

3. Michael Dumper, Bruce E. Stanley (red.), *Cities of the Middle East and North Africa: A Historical Encyclopedia*, ABC-CLIO, 2006, str. 104.

4. Ibid.

5. Nina Jidejian *Byblos Through the Ages*, Del El-Machreq Publishers, Bejrut 1971, str. 2.

6. Dell Upton *Starting from Baalbek: Noah, Solomon, Saladin, and*

the Fluidity of Architectural History, „Journal of the American Society of Architectural Historians”, Vol. 68, No. 4 (grudzień 2009), str. 457.

7. Ibid.

8. Nina Jidejian *Baalbek: Heliopolis, City of the Sun*, Dar el-Machreq Publishers, Beirut 1975, str. 17.

9. Dell Upton *Starting from Baalbek*, op. cit., str. 458.

10. Ibid.

11. Daniel Lohmann *Giant Strides Towards Monumentality: The Architecture of the Jupiter Sanctuary in Baalbek/Heliopolis*, „Bolletino Di Archeologia On Line”, 2010, str. 28.

12. Zob., na przykład, dyskusję w: James Bailey *The God Kings and the Titans: The New World Ascendancy in Ancient Times*, Hodder & Stoughton, Londyn 1973, str. 36 i nast.

13. Zob. dyskusję w: E.A. Wallis Budge *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Dover Publications Inc., Nowy Jork 1973 (reprint), Vol. I.

14. Ibid.

15. Ibid., str. 3.

16. Ibid., str. 4–5.

17. Ibid., str. 5–8.

18. Ibid., str. 93.

19. Selim Hassan *Excavations at Giza*, Vol. VI, Part I, Government Press, Kair 1946, str. 11.

20. R.O. Faulkner (tłum. i red.), *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, Oxford University Press, 1969, Aris & Phillips reprint, zaklęcie 442, str. 147.

21. Ibid., zaklęcie 412, str. 135.

22. Ibid., zaklęcie 442, str. 147.

23. Selim Hassan *Excavations at Giza*, Vol. VI, Part I, Government Press, Cairo 1946, str. 45.

24. Ibid.

25. Francis Yates *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, The University of Chicago Press, Chicago i Londyn 1979, str. 49 i nast.

26. Tamara Green *The City of the Moon God: Religious Traditions of Harran*, E.J. Brill, Leiden, Nowy Jork 1992, str. 3. Sabejczycy są wspomniani w Koranie trzykrotnie jako „lud księgi” – Koran 5:69 (<http://www.usc.edu/org/cmje/religious-texts/quran/verses/005-qmt.php#005.069>) – ta wzmianka jest całkiem jasna, ale zob. także: Koran 2:62 (<http://www.usc.edu/org/cmje/religious-texts/quran/verses/002-qmt.php#002.062>) oraz Koran 22:17 (<http://www.usc.edu/org/cmje/religious-texts/quran/verses/022-qmt.php#022.017>).

27. Brian P. Copenhaver *Hermetica: The Greek Corpus Hermeticum and the Latin Asclepius in a new English Translation with notes and introduction*, Cambridge University Press, 1992. Zob. także: Sir Walter Scott (red. i tłum.), *Hermetica: The Ancient Greek and Latin Writings which contain Religious or Philosophic Teachings attributed to Hermes Trismegistus*, Shambhala, Boston 1993.

28. Manfred Lurker *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Egypt*, Thames and Hudson, Londyn 1995, str. 121 [wyd. polskie: *Bogowie i symbole starożytnych Egipcjan*, Czytelnik, Warszawa 1995]. Zob. także: Margaret Bunson *The Encyclopedia of Ancient Egypt*, Facts on File, Nowy Jork, Oxford 1991, str. 264.

29. Michael Baigent *From the Omens of Babylon: Astrology and Ancient Mesopotamia*, Arkana Penguin Books, Londyn 1994, str. 186.

30. Harold W. Attridge, Robert A. Oden Jr. *Philo of Byblos: The Phoenician History*, The Catholic Biblical Quarterly Monograph Series 9, Washington DC 1981, str. 29.

31. Nina Jidejian *Byblos*, op. cit., str. 10.

32. Bahattin Celik *Karahan Tepe: A New Cultural Centre in the Urfa area of Turkey*, „Documenta Praehistorica”, XXXVIII (2011), str. 241–53.

33. Ibid., str. 242.

34. Giulio Magli *Sirius and the Project of the Megalithic Enclosures at Göbekli Tepe*, <http://arxiv.org/pdf/1307.8397.pdf>, 2013. Artykuł Magliego wywołał duże zainteresowanie i był dyskutowany w artykule zamieszczonym w magazynie „New Scientist”, *World’s Oldest Temple Built to Worship the Dog Star*, „New Scientist”, 16 August 2013, <http://www.newscientist.com/article/mg219293000-worlds-oldest-temple-built-to-worship-the-dog-star.html#.VOID7bCsXG8>, a także, na przykład http://www.science20.com/science_20/gobekli_tepe_was_no_laughing_matter-120278.

35. Giulio Magli *Sirius and the Project of the Megalithic Enclosures at Göbekli Tepe*, op. cit., str. 2.

36. Ibid.

37. Ibid.

38. Robert M. Schoch *Forgotten Civilization, Inner Traditions*, Rochester, Vermont 2012, str. 54–5.

39. Andrew Collins *Göbekli Tepe: Genesis of the Gods*, Bear & Co., Rochester, Vermont 2014, str. 81 i nast.

40. De Lorenzis, A., Orofino V. *New Possible Astronomic Alignments at the Megalithic Site of Göbekli Tepe, Turkey*, „Archaeological Discovery” 2015, 3, str. 40. doi: 10.4236/ad.2015.31005.

41. Ibid., str. 40–50.

42. Juan Antonio Belmonte *Finding our Place in the Cosmos: The Role of Astronomy in Ancient Cultures*, „Journal of Cosmology”, Vol. 9, 2010, str. 2055.

43. Alexander A. Gurshtein *The Evolution of the Zodiac in the Context of Ancient Oriental History*, „Vistas in Astronomy”, Vol. 41, No. 4, 1998, str. 521.

44. Ibid. Zob. także: Alexander A. Gurshtein *The Origins of the Constellations*, „American Scientist”, Vol. 85, No. 3 (maj–czerwiec 1997), str. 268.

45. Michael A. Rappengluck *The Pleiades in the „Salle des Taureaux”, Grotte de Lascaux. Does a Rock Picture in the Cave of Lascaux show the Open Star Cluster of the Pleiades at the Magdalenian Era (ca 15,300 BC)?* w: C. Jashek, F. Atrio Barendela (red.), *Actas del IV Congreso de la SEAC*, Universidad de Salamanca, 1997, str. 217–25.

46. Ibid.

47. Michael A. Rappengluck *Palaeolithic Timekeepers Looking at the Golden Gate of the Ecliptic*, „Earth, Moon and Planets”, 85–86, 2001, str. 391.

48. Ibid.

49. Ibid., str. 401-2.

50. http://freebook.fernglas-astronomie.de/?page_id=879. Zob. także: <http://www.analemma.de/jupisat.html>. Napisałem do Rappenglucka 17

lutego 2015 roku i następnego dnia otrzymałem potwierdzenie, że istotnie miał na myśli Hiady i Plejady, kiedy pisał o „Złotej Bramie Ekliptyki”. Dodał też: „W przypadku Plejad i Hiad należy pamiętać, że księżyc może przechodzić przez obie otwarte gromady w ciągu swojego liczącego 18,36 okresu smoczego. Znajdują się p.n.e. zaledwie około 5° od ekliptyki, wskazując orbitę lunarną. Właśnie dlatego obie gromady są uważane za bardzo ważne i dlatego owa »brama« jest wyjątkowa”.

51. Płaszczyzna orbitalna Księżycy jest nachylona pod kątem około 5,1° w stosunku do ekliptyki. Jej ruch jest więc ściśle związany z płaszczyzną ekliptyki i zachodzi zawsze w obrębie konstelacji zodiaku.

52. Juan Antonio Belmonte *Finding our Place in the Cosmos*, op. cit., str. 2054.

53. Ibid.

54. <http://www.grahamhancock.com/forum/BurleyP1.php>.

55. John Major Jenkins *Maya Cosmogogenesis*, 2012, Bear & Company, Rochester, Vermont 1998, str. 113.

56. Na przykład w mitologii Majów – patrz *ibid.*, str. 51 i nast., a także John Major Jenkins *The 2012 Story*, Tarcher/Penguin, Nowy Jork 2009, str. 138 i nast. W mitologii Inków – patrz na przykład: William Sullivan *The Secret of the Incas*, Crown, Nowy Jork 1996, str. 30 i nast. W mitologii germańskiej:

<http://www.germanicmythology.com/ASTRONOMY/MilkyWay2.html>.

Rozdział 15

1. Zobacz ilustracje 4 i 5:

<http://www.grahamhancock.com/forum/BurleyP1.php>.

2. Nick Kollerstrom *The Star Zodiac of Antiquity*, „Culture and Cosmos, Vol. 1, No. 2, Autumn/Winter 1997.

3. Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend *Hamlet's Mill*, Nonpareil, Boston 1969, str. 216–17.

4. E.C. Krupp *In Search of Ancient Astronomies*, Chatto & Windus, Londyn 1979, str. 199–200.

5. Korespondencja z Paulem Burleyem, 14 do 17 lutego 2015.

6. Rupert Gleadow *The Origin of the Zodiac*, Dover Publications Inc., 2001, str. 167.

7. Zob. dyskusję w: Kathryn Slanski *Classification, Historiography and Monumental Authority: The Babylonian Entitlement Narus (Kudurrus)*, „Journal of Cuneiform Studies” 52 (2000), str. 95–114. Np. str. 114: „Interpretacja *kudurru* jako monumentów związanych ze świątynią, a nie znaków granicznych na polach daje kontekst, w którym te obiekty, łącznie z ich aspektem materialnym, tekstowym i ikonograficznym stają się zrozumiałe w odniesieniu do ich funkcji.

8. Rupert Gleadow *The Origin of the Zodiac*, op. cit., str. 167.

9. Patrz na przykład:

http://en.wikipedia.org/wiki/Nebuchadnezzar_I#mediaviewer/File:Nabu-Kudurri-Usur.jpg.

10. Rupert Gleadow *The Origin of the Zodiac*, op. cit, str. 167.

11. Giulio Magli *Sirius and the Project of the Megalithic Enclosures at Göbekli Tepe*, <http://arxiv.org/pdf/1307.8397.pdf>, 2013.

12. Fotografie i opis można znaleźć tu:

<http://traveltoeat.com/babylonian-kudurru-at-the-louvre-2/>. Zob. także:

Jeremy Black and Anthony Green *Gods, Demons and Symbols of Ancient*

Mesopotamia: An Illustrated Dictionary, British Museum Press, Londyn 1992, str. 16–17, 113–14.

13. John Major Jenkins, *Maya Cosmogenesis*, 2012, Bear & Company, Rochester, Vermont 1998, str. 111; John Major Jenkins *Galactic Alignment*, Bear & Company, Rochester, Vermont 2002, str. 19.

14. John Major Jenkins *Maya Cosmogenesis*, op. cit., str. 107.

15. Graham Hancock *Fingerprints of the Gods*, op. cit. Zob. przede wszystkim rozdział 21, „Komputer do obliczenia daty końca świata”.

16. Ibid., str. 105.

17. Więcej odpowiednich zdjęć w: Andrew Collins *Göbekli Tepe Genesis of the Gods*, Bear & Co., Rochester, Vermont 2014, str. 78–9. Te same dane wykorzystali A. De Lorenzis i V. Orfino *New Possible Astronomic Alignments at the Megalithic Site of Göbekli Tepe, Turkey*, „Archaeological Discovery” 2015, 3, str. 40. doi: 10.4236/ad.2015.31005.

Rozdział 16

1. Kay Prag *The 1959 Deep Sounding at Harran in Turkey*, „Levant 2” (1970), str. 71–2. „Jest pewne, że stanowisko było zasiedlone bardzo wcześnie”. Prowadzone dotąd w ograniczonym zakresie badania archeologiczne dostarczyły tylko jednego obiektu na potwierdzenie tej tezy – fragmentu ceramiki typu Samarra, datowanego na około rok 5000 p.n.e., znalezionego w głębokim sondażu w starożytnym tellu w Harranie.

2. Seton Lloyd and William Brice *Harran*, „Anatolian Studies”, Vol. I (1951), str. 87.

3. Selim Hassan *Excavations at Giza*, Vol. VI, Part I, Government Press, Kair 1946, str. 45.

4. Inskrypcja hieroglificzna datowana na 394 rok n.e. znajduje się w świątyni Izydy na File. Ostatnie znane graffiti demotyczne pochodzi z 425 roku n.e. „Jeśli umiejętność czytania hieroglifów przetrwała po tej dacie, to nie znaleziono na to żadnych dowodów”. John Anthony West *The Traveller's Key to Ancient Egypt*, Harrap Columbus, Londyn 1987, str. 426. Tłumaczenie Tekstów Piramid Kurta Sethego, które wyraźnie wskazuje na gwiazdny kult związany z piramidami, zostało opublikowane w 1910 roku; Breasted zamieścił wiele cytatów z Sethego w swojej książce *Development of Religion and Thought in Ancient Egypt*; Przekład Tekstów Piramid opracowany przez R.O. Faulkner został opublikowany dopiero w 1969 roku. Zob. dyskusję w: R.O. Faulknera *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, Oxford University Press, 1969, str. v.

5. http://jqjacobs.net/blog/gobekli_tepe.html.

6. Tamara Green *The City of the Moon God: Religious Traditions of Harran*, E.J. Brill, Leiden, Nowy Jork 1992, str. 25.

7. Ibid., str. 52.

8. Ibid., str. 21.

9. Ibid.

10. Ibid., str. 97, 121.

11. Ibid., str. 95–7.

12. Ibid., str. 100.

13. Archeolodzy prowadzący wykopaliska na Höyük – wzgórzu lub tumulusie – w Harranie w 1985 roku byli pewni, że w pobliżu znajduje się świątynia Sina, ale nie udało mi się znaleźć żadnych raportów, które mówiłyby o odkryciu jej pozostałości. Patrz: M. Olus Arik et al. *Recent Archaeological Research in Turkey*, „Anatolian Studies”, Vol. 36 (1986),

str. 194.

14. Patrz: Michael Baigent *From the Omens of Babylon: Astrology and Ancient Mesopotamia*, Arkana, Londyn 1994, str. 189. Zob. także: Lawrence E. Stager *The Harran Project* (University of Chicago):

http://oi.uchicago.edu/sites/oi.uchicago.edu/files/uploads/shared/docs/ar/81-90/82-83/82-83_Harran.pdf.

15. Patrz, na przykład: „Hurriyet Daily News”, 26 lipca 2012:

<http://www.hurriyetdailynews.com/harran-rises-once-more-with-dig.aspx?pageID=238&nID=26318>; oraz 4 września 2012:

<http://www.hurriyetdailynews.com/ancient-bath-remains-found-in-harran.aspx?pageID=238&nID=71288&NewsCatID=375>; a także: 7 grudnia 2012:

<http://www.hurriyetdailynews.com/roman-traces-found-in-harran.aspx?pageID=238&nID=36271&NewsCatID=375>.

16. Kay Prag *The 1959 Deep Sounding at Harran in Turkey*, op. cit., str. 71–2.

17. Seton Lloyd and William Brice *Harran*, op. cit., str. 110.

18. *City of Civilizations, Harran*, T.C. Harran Kaymakamligi (oficjalna publikacja władz Harranu), str. 5.

19. Tamara Green *The City of the Moon God*, op. cit., str. 183–4. Zob. także: Sir Walter Scott (red. i tłum.), *Hermetica: The Ancient Greek and Latin Writings which contain Religious or Philosophic Teachings attributed to Hermes Trismegistus*, Shambhala, Boston 1993, str. 101. Henoch jest określony jako „siódmy od Adama” w Jud 1:14. Zob. także Rdz 5:1–32, „księga potomków Adama”. Wymienionych zostało 10 patriarchów: Adam, Seth, Enosz, Kenan, Mahalalel, Jered, Henoch, Metuszelach, Lamech, Noe. Trzeci patriarcha, Enosz, często bywa mylony z siódmym, Henochem.

Jednak Enoszowi Biblia nie przypisuje żadnych specjalnych cech ani osiągnięć, natomiast Henoch „chodził z Bogiem” (Rdz 5:24) i w tajemniczych okolicznościach zniknął z ziemi, „gdyż zabrał go Bóg” (Rdz 5:24). W *Liście do Hebrajczyków* (Hbr 11:5) czytamy, że „Przez wiarę zabrany został Henoch, aby nie oglądał śmierci i nie znaleziono go, gdyż zabrał go Bóg. Zanim jednak został zabrany, otrzymał świadectwo, że się podobał Bogu”.

20. Rdz 5: 19–30.

21. Patrz, na przykład Tamara Green *The City of the Moon God*, op. cit., str. 170.

22. Cytat za: *ibid.*, str. 137.

23. Cytat za: *ibid.*, str. 138.

24. Selim Hassan *Excavations at Giza*, Vol. VI, Part I, op. cit., str. 45.

Warto zauważyć, że choć Tamara Green w swojej doskonałej monografii *The City of the Moon God*, op. cit., str. 106, 117, itd. przytacza wiele naukowych rozważań, najwyraźniej nie znała eleganckiego rozwiązania zaproponowanego przez Selima Hassana.

25. Rdz 5:24. Zob. także: Hbr 11:5: „Przez wiarę zabrany został Henoch, aby nie oglądał śmierci i nie znaleziono go, gdyż zabrał go Bóg. Zanim jednak został zabrany, otrzymał świadectwo, że się podobał Bogu”.

26. Około III–II wieku p.n.e. Patrz: R.H. Charles (tłum.), *The Book of Enoch*, SPCK, Londyn 1987, *Introduction*, str. xiii.

27. Pisałem obszernie o Jamesie Brusie, oraz jego podróżach i przygodach w Etiopii w mojej książce *The Sign and the Seal: A Quest for the Lost Ark of the Covenant*, Heinemann, Londyn 1992.

28. H.F.D. Sparks (red.), *The Apocryphal Old Testament*, Clarendon

Paperbacks, Oxford 1989, str. 170: „Wśród etiopskich manuskryptów, które przywiózł Bruce, były trzy znane dzisiaj jako »1 Księga Henocha« lub »Etiopska Księga Henocha«. Jeden z tych manuskryptów (obecnie przechowywany w Bodleian Library w Oksfordzie) zawierał tylko 1 Księgę Henocha; drugi (także w Bodleian) oprócz 1 Księgi Henocha zawiera także księgi Joba, Izajasza, Przysłów, Mądrości, Koheleta, Pieśń nad Pieśniami i księgę Daniela; trzeci manuskrypt (obecnie w Bibliotheque Nationale w Paryżu) jest transkrypcją drugiego.

29. Kenneth Mackenzie *The Royal Masonic Cyclopaedia*, pierwsze wydanie z 1877, reprint Aquarian Press z 1987, str. 201.

30. Ibid.

31. Ibid., str. 202.

32. Ibid., np. str. 40, 114, itd.

33. R.H. Charles (tłum.), *The Book of Enoch*, op. cit., str. 37.

34. Ibid.

35. Ibid.

36. Ibid., str. 31.

37. Ibid., str. 35, 37, 89, itd.

38. Ibid., str. 35–6.

39. Ibid., str. 39.

40. Ibid., str. 40.

41. Ibid., str. 39.

42. Ibid.

43. Ibid.

44. Ibid., str. 34–5.

45. Ibid., str. 46.

46. Ibid.

47. Ibid., str. 40.

48. Ibid.

49. Graham Hancock *Supernatural: Meetings with the Ancient Teachers of Mankind*, Century, Londyn 2005.

50. Warto zauważyć, że w późniejszych rozdziałach Księgi Henocha, po tym, jak źli Czuwający zostali napomniani i ukarani, dobrzy Czuwający wyjawili Henochowi wiele sekretów, obejmujących między innymi wiedzę astronomiczną, za których wyjawienie zostali potępieni źli Czuwający. Patrz, na przykład: R.H. Charles (tłum.), *The Book of Enoch*, op. cit., rozdział 41, str. 60 i nast., rozdział 71, str. 93 i nast., rozdział 72, str. 95 i nast. itd., itd. Może właśnie z powodu poznania tej zastrzeżonej wiedzy Henoch w końcu zniknął z ziemi – zabrany przez Boga, jak czytamy w Księdze Rodzaju 5:24.

51. R.H. Charles (tłum.), *The Book of Enoch*, op. cit., str. 35.

52. Patrz, na przykład, końcowe akapity artykułu:

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2513866/A-GI-Christmas-How-American-soldiers-bearing-gifts-extra-rations-proved-festive-hit-British-families-WWII.html>.

53. R.H. Charles (tłum.), *The Book of Enoch*, op. cit., str. 37.

54. Ibid., str. 34.

55. Ibid., str. 36.

56. Ibid., str. 35.

57. Ibid.

58. Ibid., str. 36.

59. Ibid., str. 37.

60. Ibid.

61. Ibid.

62. Rdz 6: 4, Biblia Warszawska.

63. Rdz 6:4.

64. Rdz 6:5–8, Biblia Warszawska. W Biblii Tysiąclecia fragment ten brzmi następująco: „Kiedy zaś Pan widział, że wielka jest niegodziwość ludzi na ziemi i że usposobienie ich jest wciąż złe, żałował, że stworzył ludzi na ziemi, i zasmucił się. Wreszcie Pan rzekł: »Zgładzę ludzi, których stworzyłem, z powierzchni ziemi: ludzi, bydło, zwierzęta pełzające i ptaki powietrzne, bo żal mi, że ich stworzyłem«. [Tylko] Noego Pan darzył życzliwością”.

65. Zecharia Sitchin *The 12th Planet*, Harper, Nowy Jork 1976, reprint z 2007, str. 171. Szczerze mówiąc, nie tylko Sitchin, ale również wielu biblistów popełniło ten błąd. Na przykład Jonas C. Greenfield, w „Jewish Quarterly Review” w 1985, opisuje Nefilim jako „upadłe anioły” (Jonas C. Greenfield *The Seven Pillars of Wisdom*, „The Jewish Quarterly Review”, New Series, Vol. 26, No. 1, str. 19). Podobnie Ronald S. Hendel w artykule opublikowanym w „Journal of Biblical Literature” w 1987, pisze: „Nefilim znaczy dosłownie »upadli«... Jest to bierna forma przymiotnikowa do rdzenia npl (upadać)... Podobne zastosowanie czasownika *napal* i jego derywatów można znaleźć w innych częściach hebrajskiej Biblii” (Ronald S. Hendel *Of Demigods and the Deluge: Toward an Interpretation of Genesis 6: 1–4*, „Journal of Biblical Literature”, Vol. 106, No. 1, marzec 1987, str. 22).

66. <http://www.sitchiniswrong.com/nephilim/nephilim.htm>.

67. Księga Liczb 13: 32–3.

68. <http://www.sitchiniswrong.com/nephilim/nephilim.htm>.
69. Ibid.
70. Zecharia Sitchin, *The 12th Planet*, op. cit., str. 257.
71. Ibid., str. 172.
72. Ibid., str. 267.
73. R.H. Charles (tłum.), *The Book of Enoch*, op. cit.
74. Ibid., na przykład, 7:2 i 7:4, str. 35; 9:9, str. 36; 15:3, str. 42.
75. Michael A. Knibb (red.), *The Book of Enoch: A New Edition in the Light of the Aramaic Dead Sea Fragments*, Oxford University Press 1979.
76. George W.E. Nickelsburg, James C. VanderKamm, *1 Enoch: The Hermenia Translation*, Augsburg Fortress, Minneapolis 2012.
77. R.H. Charles (tłum.), *The Book of Enoch*, op. cit., str. 36.
78. <http://clavisjournal.com/the-shadow-of-harran/>.
79. Łk 3: 36.
80. R.H. Charles *The Book of Jubilees*, SPCK, Londyn 1927, str. 71–2.
81. http://jqjacobs.net/blog/gobekli_tepe.html.
82. Jak wykazał Peter Tompkins w *Secrets of the Great Pyramid*, Harper & Row, Nowy Jork i Londyn 1978, str. 101–3.
83. Einar Palsson *The Sacred Triangle of Pagan Iceland*, Mimir, Reykjavik 1993, str. 32.
84. Ibid.
85. Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend *Hamlet's Mill: An Essay Investigating the Origins of Human Knowledge and its Transmission through Myth*, Nonpareil Books, 1977, reprint z 1999, str. 132.
86. Szczegółową dyskusję na ten temat można znaleźć w: Graham Hancock, *Fingerprints of the Gods*, William Heinemann & Co., Londyn

1995, str. 434–6.

87. Tamara Green *The City of the Moon God*, op. cit., str. 19.

88. http://jqjacobs.net/blog/gobekli_tepe.html.

89. Ibid.

90. Ibid.

91. Ibid.

92. 850–929 n.e. –

<http://www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/Biographies/Al-Battani.html>.

93. Nicholas Kollerstrom *The Star Temples of Harran*, w: Annabella Kitson (red.), *History and Astrology: Clio and Urania Confer*, Unwin, Londyn 1989, str. 57.

94.

<http://www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/Biographies/Al-Battani.html>.

95. <http://www.physics.csbsju.edu/astro/newcomb/II.6.html>.

96.

<http://www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/Biographies/Al-Battani.html>.

97. Ibid. cytując Y. Maeyama *Determination of the Sun's orbit (Hipparchus, Ptolemy, al-Battani, Copernicus, Tycho Brahe)*, „Arch. Hist. Exact Sci.” 53 (1) (1998), 1–49.

98.

<http://www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/Biographies/Al-Battani.html>.

99. *Complete Dictionary of Scientific Biography* (2008), cytat za: <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-2830900300.html>.

100. Cytat za: Walter Scott *Hermetica*, op. cit., str. 105.

101. Tamara Green *The City of the Moon God*, op. cit., str. 114.

102. Ibid., str. 12.

103. Ibid., str. 114.

104. Walter Scott *Hermetica*, op. cit., str. 97–9.

105. Dość dokładnie opisują poszukiwania prowadzone przez al-Ma'muna w Wielkiej Piramidzie w *Fingerprints of the Gods*, op. cit., str. 296–9.

106. Peter Tompkins *Secrets of the Great Pyramid*, op. cit., str. 5.

107. Ibid., str. 6.

108. Na temat możliwych związków mandejczyków z Sabejczykami patrz, na przykład: Tamara Green *The Temple of the Moon God*, op. cit., str. 103, 119, 194–5, 205 i nast.

109. „Fakt, że harrańscy poganie zapytani o swoją świętą księgę wskazali teksty hermetyczne, świadczy, że w 830 roku n.e. były one znane i czytane w Syrii... Z występowania imion takich jak Tat, Asklepios i Ammon w połączeniu z Hermesem można wnioskować, że mieszkańcy Harranu mieli hermetyczne *libellie*, w których takie imiona nosili uczniowie; niektóre z nich przetrwały do naszych czasów, inne nie. W IX wieku niektórzy uczeni w Harranie znali zapewne teksty hermetyczne w greckim oryginale, lecz najprawdopodobniej zostały one znacznie wcześniej przetłumaczone na syryjski i w tym języku były czytane przez Harrańczyków”. Walter Scott, *Hermetica*, op. cit., str. 101–2.

110. Frances A. Yates *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, University of Chicago Press, Chicago i Londyn 1964, reprint z 1979, str. 12–13.

111. Ibid., str. 13.

112. Taka jest główna teza książki *Talisman*, którą napisałem wspólnie z Robertem Bauvałem. Patrz: Graham Hancock, Robert Bauval

Talisman: Sacred Cities, Secret Faith, Penguin Books, Londyn 2005.

113. Amar Annus *On the Origin of Watchers: A Comparative Study of the Antediluvian Wisdom in Mesopotamian and Jewish Traditions*, „Journal for the Study of Pseudepigrapha”, Vol. 19. 4 (2010), str. 283.

114. Ibid., str. 291.

115. Ibid., str. 280-1.

116. Patrz, na przykład: ibid., str. 277–320, Anne Draffkorn Kilmer *The Mesopotamian Counterparts of the Biblical Nepilim*, w: E.W. Conrad, E.G. Newing (red.), *Perspectives on Language and Text: Essays and Poems on Honor of Francis I Andersen's Sixtieth Birthday*, Eisenbrauns, Winina Lake Indiana, 28 lipca 1985, str. 39–44. Wzmianki o Czuwających znajdujemy także w starożytnych egipskich *Tekstach Piramid*; patrz, na przykład: R.O. Faulkner (red. i tłum.), *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, Oxford University Press, 1969, reprint Aris & Phillips Ltd. Na przykład zaklęcie 373, str. 124 i zaklęcie 667A, str. 281.

117. Klaus Schmidt *Göbekli Tepe: A Stone Age Sanctuary in South-Eastern Anatolia*, Ex Orient e.V., Berlin 2012, str. 191.

Rozdział 17

1. Graham Hancock *Fingerprints of the Gods*, William Heinemann Ltd., Londyn 1995, str. 51.

2. Graham Hancock, Santha Faiia *Heaven's Mirror*, Michael Joseph, Londyn 1998, str. 288.

3. J. Alden Mason *The Ancient Civilizations of Peru*, Penguin Books, Londyn 1991, str. 163: „Niegdyś uważano, że megalityczne mury z wielkich kamieni nieregularnego kształtu i wielkości pochodzą z czasów

przedinkaskich... zaś mury z bloków stosunkowo jednolitej wielkości, układanych warstwami, były typowe dla Inków. Obecnie jednak przyjmuje się, że oba typy były zbudowane przez Inków, w tym wszystkie wielkie budowle w regionie Cuzco, takie jak Sacsayhuaman, Ollantaytambo, Machu Picchu i Cuzco”.

4. John Hemming *The Conquest of the Incas*, Macmillan Londyn Ltd., 1993, str. 191.

5. J. Alden Mason *The Ancient Civilizations of Peru*, Penguin Books, Londyn 1991, str. 163. Zob. także:

<http://www.roughguides.com/destinations/south-america/peru/Cuzco-and-around/inca-sites-near-Cuzco/sacsayhuaman/> oraz

<http://www.andeantravelweb.com/peru/destinations/Cuzco/sacsayhuaman.html>, http://www.world-mysteries.com/mpl_9.htm i

<http://gosouthamerica.about.com/od/perucuzco/ig/Sacsayhuaman-/Sacsayhuaman-Rock-Wall.htm#step-heading>.

6. Co do szczegółów, patrz dokument Jesusa Gamarry *The Cosmogony of the Three Worlds*,

<http://www.ancient-mysteries-explained.com/archaeology-proofs.html#div>.

7. <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-31664162>.

8. A. Kruzer *The Question of the Material Origin of the Walls of the Saqsaywaman Fortress*,

http://isida-project.ucoz.com/publ/my_articles/peru/the_question_of_the_material_origin_of_the_saqsaywaman_fortress/2-1-0-2.

9. Ibid.

10. Ibid.

11. Sir Clements Markham *The Incas of Peru*, Smith, Elder & Co., Londyn 1911, str. 33.
12. Garcilaso de la Vega *The Royal Commentaries of the Inca Garcilaso de la Vega, 1539–1616*, The Orion Press, 1961, str. 233, 235.
13. Graham Hancock, Santha Faiia *Heaven's Mirror*, op. cit., str. 285–6.
14. Patrz: Graham Hancock, Robert Bauval *Keeper of Genesis*, William Heinemann Ltd., Londyn 1996.
15. Peter Frost *Exploring Cuzco*, Nuevas Imagenes, Lima 1989, str. 63.
16. William Sullivan *The Secret of the Incas*, Crown, Nowy Jork 1996, str. 118.
17. Ibid., str. 119.
18. Garcilaso de la Vega *The Royal Commentaries*, op. cit., str. 4–5.
19. Ibid., str. 5-6.
20. Jaskinia ta jest znana jako Naupa Iglesia. W keczua, języku Inków, *naupa* znaczy „stary” zaś *Iglesia* znaczy po hiszpańsku „kościół” – czyli „stary kościół”. Oczywiście nie ma ona nic wspólnego z kościołem, ale nie ulega wątpliwości, że jest to starożytne święte miejsce, starożytne sanktuarium. Na temat mainstreamowej interpretacji patrz: <http://elcomercio.pe/peru/lima/naupa-iglesia-merece-revalorizado-segun-e-specialistas-noticia-1519677>.
21. http://casadelcorregidor.pe/colaboraciones/ biblio_Tantalean.php.
22. Ibid.
23. Strona poświęcona odkryciu pogrzebanej piramidy w Tiahuanaco

(Boliwia): <http://barbaricum.net/news/2334689254286557840> i <http://latino.foxnews.com/latino/entertainment/2015/03/27/bolivia-detects-buried-pyramid-at-tiahuanaco-site/>.

24. Constantino Manuel Torres, David B. Repke *Anadanenthera: Visionary Plant of Ancient South America*, The Haworth Herbal Press, Nowy Jork, Londyn 2006, str. 35 i nast.

25. Patrz, na przykład: Martti Pärssinen, Denise Schaan and Alceu Ranzi (2009) *Pre-Columbian geometric earthworks in the upper Purús: a complex society in western Amazonia*, „Antiquity”, 83, str. 1084–95; a także Ranzi et al. *Internet software programs aid in search for Amazonian geoglyphs*, *Eos*, Vol. 88, No. 21, 22 maja 2007, str. 226, 229; oraz Carson et al. *Environmental impact of geometric earthwork construction in pre-Columbian Amazonia*, „PNAS”, 22 lipca 2014, Vol. 111, No. 29, str. 10497–502; *Ancient Earthmovers of the Amazon*, „Science”, Vol. 321, 29 sierpnia 2008, str. 1148 i nast.; Denise Schaan, et al. *New radiometric dates (2000–700 BP) for pre-Columbian earthworks in western Amazonia, Brazil*, „Journal of Field Archaeology”, 2012, Vol. 37, No. 2, str. 132 i nast.; Anjos et al. *A New Diagnostic Horizon in WRB for Anthropogenic Topsoils in Amazonian Dark Earths (South America)*, The 20th World Congress of Soil Science, 8–13 June 2014, Jeju, Korea; Michael Heckenberger, Eduardo Goes Neves *Amazonian Archaeology*, „The Annual Review of Antiquity”, 2009, 38, str. 251–66; Heckenberger et al. *Pre-Columbian Urbanism, Anthropogenic Landscapes, and the Future of the Amazon*, „Science”, Vol. 321, 29 August 2008, str. 1214 i nast.

26. Garcilaso de la Vega *The Royal Commentaries*, op. cit., str. 132–3.

27. Ibid., str. 384.

Rozdział 18

1. Mircea Eliade *The Myth of the Eternal Return*, Princeton University Press, str. 16.
2. Micrea Eliade *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*, Harcourt Inc., Nowy Jork 1987, str. 44.
3. Lewis Ginzberg (red.), *The Legends of the Jews*, Jewish Publication Society of America, Filadelfia 1988, Vol. I, str. 12.
4. Cytat za: Micrea Eliade, *The Sacred and the Profane*, op. cit., str. 44.
5. Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend *Hamlet's Mill: An Essay Investigating the Origins of Human Knowledge and its Transmission through Myth*, Nonpareil Books, 1977, reprint z 1999, str. 57.
6. *New Larousse Encyclopedia of Mythology*, Paul Hamlyn, Londyn 1989, str. 91.
7. Kenneth McCleish *Myth*, Bloomsbury, Londyn 1996, str. 684.
8. Thor Heyerdahl *Easter Island: The Mystery Solved*, Souvenir Press, Londyn, str. 77; Thor Heyerdahl *The Kon-Tiki Expedition*, Unwin Paperbacks, Londyn 1982, str. 140, 142 [wyd. polskie: *Wyprawa Kon-Tiki*, Warszawa, 1957]; Father Sebastian Englert *Island at the Center of the World*, Robert Hale and Company, Londyn 1972, str. 30; Francis Maziere *Mysteries of Easter Island*, Tower Publications, Nowy Jork 1968, str. 16.
9. William Sullivan *The Secret of the Incas*, Crown, Nowy Jork 1996, str. 119.
10. Thor Heyerdahl *The Kon-Tiki Expedition*, op. cit., str.141.
11. Jak podaje David Hatcher Childress w *Lost Cities of Ancient*

Lemuria and the Pacific, Adventures Unlimited Press 1988, str. 313.

12. Jak podaje Harold Osborne w *Indians of the Andes: Aymaras and Quechuas*, Routledge and Keegan Paul, 1952, str. 64.

13. Thor Heyerdahl *The Kon-Tiki Expedition*, op. cit., str. 140.

14. Ibid.

15. Ibid., str. 140.

16. Patrz: mój wywiad z Heyerdahlem w: Graham Hancock *Underworld*, Michael Joseph, Londyn 2002, str. 35–6.

17. *Tepe* znaczy po turecku „wzgórze”, a *Göbek* – „brzuch” lub „pępek”. Klaus Schmidt *Göbekli Tepe, A Stone-Age Sanctuary in South-Eastern Anatolia*, Ex Oriente, Berlin 2012, str. 88. Zob. także:

<https://narinnamkn.wordpress.com/2013/12/04/portasar-or-gobekli-tepe-po-rtasaris-the-old-name-of-what-is-now-called-gobekle-tepe-which-is-a-direct-translation-of-armenian-portasar/>, <http://www.ancient.eu/article/234/> oraz <http://archive.archaeology.org/0811/abstracts/turkey.html>.

18. Szczegółowa dyskusja na temat archeologicznego datowania Moai z Wyspy Wielkanocnej: Graham Hancock, Santha Faiia *Heaven's Mirror*, Michael Joseph, Londyn 1998, str. 227–8.

19. Father Sebastian Englert *Island at the Centre of the World: New Light on Easter Island*, Robert Hale & Co., Londyn 1970, str. 45.

20. Francis Maziere *Mysteries of Easter Island*, op. cit., str. 40.

21. Ibid., str. 41.

22. „Science News”, Vol. 89, No. 15, 9 kwietnia 1966, str. 239.

23. Ibid.

24. Ibid.

25. R. Menzies, Duke University Marine Laboratory i Edward Chin,

Marine Laboratory of Texas A&M University, *Cruise Report, Research Vessel Anton Bruun, Cruise 11*; cytata za:

http://huttoncommentaries.com/article.php?a_id=59 oraz

http://huttoncommentaries.com/article.php?a_id=59#Footnotes.

26. Robert M. Schoch, *Forgotten Civilization: The Role of Solar Outbursts in Our Past and Future*, Inner Traditions, Rochester, Vermont 2012, str. 77.

27. Ibid.

28. Patrz: Thor Heyerdahl *Easter Island: The Mystery Solved*, Souvenir Press, Londyn 1989, str. 234–5.

29. Wyspa Pitcairn (o powierzchni 47 kilometrów kwadratowych) i Mangareva (15,4 kilometrów kwadratowych) znajdują się bliżej; Pitcairn w odległości 2075 kilometrów, a Mangareva – 2606 kilometrów, jednak jest to zbyt daleko, żeby te małe wyspy mogły się przyczynić do sedymentacji na Wyspie Wielkanocnej.

30. Robert M. Schoch *Forgotten Civilization*, op. cit., str. 78–9.

31. Dyskusja na ten temat: Thor Heyerdahl *Easter Island: The Mystery Solved*, op. cit., str. 80 i nast.

32. Tłumaczenie imienia Watu Palindo jako „Kuglarz” podawane w wielu internetowych źródłach, jest błędne. Prawidłowe tłumaczenie brzmi Mądry Człowiek. Patrz: Iksam *The Spread of Megalithic Remains in Central Sulawesi as Part of Austronesian Heritage*, Wykład w National Museum of Prehistory, Taitung, Tajwan, 12 marca 2012.

33. Informacja uzyskana od Iksama Kaileya w czasie wyprawy badawczej.

34. <http://www.megalithic.co.uk/article.php?sid=26496>.

35. Iksam *The Spread of Megalithic Remains...* op. cit.

36. Odnośnie do argumentów wskazujących na związek tego rodzaju sztuki z przeżyciami psychodelicznymi, patrz: Graham Hancock *Supernatural: Meetings with the Ancient Teachers of Mankind*, Century, Londyn 2005.

37. Tubagus Solihuddin *A Drowning Sunda Shelf Model during Last Glacial Maximum and Holocene: A Review*, „Indonesian Journal of Geoscience”, Vol. I, No. 2, sierpień 2014, str. 99–107.

38. Ibid., str. 102.

39. Patrz: Danny Hilman Natawidjaja *Plato Never Lied: Atlantis in Indonesia*, Booknesia, Dżakarta 2013.

40. <http://www.faculty.ucr.edu/~legneref/ethnic/mummy.htm>.

41. Cytat za

<http://www.faculty.ucr.edu/~legneref/ethnic/mummy.htm>.

42. <http://www.faculty.ucr.edu/~legneref/ethnic/mummy.htm>.

43.

<http://wakeup-world.com/2014/10/14/hieroglyphics-experts-declare-ancient-egyptian-carvings-in-australia-authentic/>.

44. R.T. Rundle Clark *Myth and Symbol in Ancient Egypt*, Thames & Hudson, Londyn 1959, str. 222.

45. Ibid., str. 246–7.

46. Ibid., str. 140.

47. Patrick Boylan *Thoth: The Hermes of Egypt*, Londyn 1922, reprint Ares Publishers, Chicago 1987, str. 155.

48. Informacja uzyskana od dr. Danny'ego Natawidjaji.

49. *Archaeologists slam excavation of Gunung Padang Site*, „Jakarta

Post”, 24 września 2014:

[http://www.thejakartapost.com/news/2014/09/24/archaeologists-slam-exca-
vation-gunung-padang-site.html](http://www.thejakartapost.com/news/2014/09/24/archaeologists-slam-exca-
vation-gunung-padang-site.html).

50. Ibid.

51. E-mail od Danny'ego Hilmana Natawidjaji do Grahama Hancocka, 2 października 2014.

52. Ibid.

53. *Archaeologists slam excavation of Gunung Padang Site*, „Jakarta Post”, 24 września 2014:

[http://www.thejakartapost.com/news/2014/09/24/archaeologists-slam-exca-
vation-gunung-padang-site.html](http://www.thejakartapost.com/news/2014/09/24/archaeologists-slam-exca-
vation-gunung-padang-site.html).

54. E-mail od Danny'ego Hilmana Natawidjaji do Grahama Hancocka, 14 stycznia 2015.

55. E-mail from Danny Hilman Natawidjaja to Graham Hancock, 10 marca 2015.

56. Danny Hilman Natawidjaja *Plato Never Lied*, op. cit. oraz profesor Arysio Nunes dos Santos *Atlantis: The Lost Continent Finally Found*, Lynwood, WA, USA 2011.

57. Michael Carrington Westaway Arthur C. Durband et al. *Mandubular Evidence supports Homo floresiensis as a distinct species*, „PNAS”, Vol. 112, No 7, 17 lutego 2015, str. E604–5.

58. M.J. Morwood, R.P. Soejono, et al. *Archaeology and age of a new hominin from Flores in eastern Indonesia*, „Nature” (431) 28 października 2004, str. 1087–91.

59. M. Aubert, A. Brumm, et al. *Pleistocene Cave Art from Sulawesi, Indonesia*, „Nature” (514), 9 października 2014, str. 223–77.

60. Josephine C.A. Joordens, Francisco d'Errico et al. *Homo erectus at Trinil on Java used shells for tool production and engraving*, „Nature” (518), 12 lutego 2015, str. 228–31.
61. Phil Grabsky *The Lost Temple of Java*, Orion, Londyn 1999, str. 16.
62. Luis Gómez and Hiram W. Woodward Jr. *Barabudur: History and Significance of a Buddhist Monument*, Berkeley Buddhist Studies Series, 1981, str. 21.
63. Phil Grabsky *The Lost Temple of Java*, op. cit., str. 17.
64. Jan J. Boeles *The Secret of Borobudur*, J.J.B Press, Bangkok, 1985, str. 1 oraz XIX.
65. Caesar Voute, Mark Long, Fitra Jaya Burnama *Borobudur: Pyramid of the Cosmic Buddha*, D.K. Printworld Ltd., Delhi 2008, str. 198.
66. Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend *Hamlet's Mill: An Essay Investigating the Origins of Human Knowledge and its Transmission through Myth*, Nonpareil Books, 1977, reprint z 1999, str. 132.
67. G.R.S. Mead *Thrice Greatest Hermes: Studies in Hellenistic Theosophy and Gnosis*, Samuel Weiser Inc., York Beach, Maine 1992 (reprint), *Book II: A Translation of the Extant Sermons and Fragments of the Trismegistic Literature*, str. 55.
68. Ibid.
69. Ibid.
70. Ibid.
71. Ibid.
72. Ibid., *Book III: Excerpts and Fragments*, str. 60.
73. Ibid., str. 61. Mead tłumaczy ten fragment następująco: „O Święte

Księgi, wykonane przez moje nieśmiertelne ręce, pozostanie wolne od rozkładu i nie uszkodzone przez czas! Stańcie się niewidoczne i nieznamy dla wszystkich, którzy będą chodzić po równinach tej naszej ziemi, aż do czasu, gdy stare Niebo ześle godny was instrument...”

Zdecydowałem się użyć tutaj fragmentu z przekładu sir Waltera Scotta (tłum. i red.), *Hermetica: The Ancient Greek and Latin Writings which contain Religious or Philosophic Teachings attributed to Hermes Trismegistus*, Shambhala, Boston 1993, str. 461.

74. Ibid., str. 461, przypis 4.

Rozdział 19

1. Plato *Timaeus and Critias*, Penguin Books, Londyn 1977, *Critias*, str. 145.

2. Sir Walter Scott (tłum. i red.) *Hermetica*, Shambhala, Boston 1993, str. 345.

3. Delia Goetz and Sylvanus G. Morley (red.), Adrian Recinos (tłum.), *Popol Vuh: The Sacred Book of the Ancient Quiche Maya*, University of Oklahoma Press, 1991, str. 168.

4. Ibid., str. 169.

5. Ibid.

6. Ibid., str. 90.

7. Ibid., str. 93.

8. Ibid., str. 178.

9. Ibid., str. 155.

10. Gerald P. Verbrugge, John M. Wickersham (red.), *Berosos and Manetho*, University of Michigan Press, 1999, str. 44.

11. Delia Goetz, Sylvanus G. Morley (red.), *Popol Vuh*, op. cit., str. 156.
12. Ibid., str. 78, note 3.
13. R.T. Rundle Clark *The Origin of the Phoenix*, op. cit., str. 1; Gerald Massey *The Natural Genesis*, Vol. 2, Black Classic Press, Baltimore 1998 (reprint), str. 340.
14. „Archaeoastronomy: The Journal of the Center for Archaeoastronomy, Vol. VIII, Nos. 1–4, styczeń–grudzień 1985, str. 99.
15. Patrz, na przykład: Gerrit L. Verschuur *Impact: The Threat of Comets and Asteroids*, Oxford University Press, Nowy Jork i Oksford 1996, str. 55. Zob. także: Duncan Steel *Rogue Asteroids and Doomsday Comets*, John Wiley and Sons, Nowy Jork 1995, str. 15 i nast.
16. Cytat za: Julie Cohen *Nanodiamonds Are Forever: A UCSB professor's research examines 13,000-year-old nanodiamonds from multiple locations across three continents*, „The Current”, UC Santa Barbara, 28 August 2014. Patrz: <http://www.news.ucsb.edu/2014/014368/nanodiamonds-are-forever>.
17. Prywatna korespondencja z Allenem Westem. E-mail od Westa do Hancocka z 19 grudnia 2014.
18. Ibid., e-mail Hancocka do Westa z 8 stycznia 2015.
19. Ibid., e-mail Westa do Hancocka z 8 stycznia 2015.
20. Victor Clube, Bill Napier *The Cosmic Winter*, Basil Blackwell, Londyn 1990, str. 12.
21. Ibid., str. 12–13.
22. Ibid.
23. W.M. Napier *Palaeolithic Extinctions and the Taurid Complex*,

„Monthly Notices of the Royal Astronomical Society”, Vol. 405, Issue 3, 1 July 2010 str. 1901–6. Cały artykuł można przeczytać online:

<http://mnras.oxfordjournals.org/content/405/3/1901.full.pdf+html?sid=19fd6cae-61a0-45bd-827b-9f4eb877fd39>, lub ściągnąć plik pdf:

<http://arxiv.org/pdf/1003.0744.pdf>. Victor Clube, Bill Napier *The Cosmic Winter*, op. cit., str. 150–3. Zob. także: Gerrit L. Verschuur *Impact*, op. cit., str. 136.

24. Patrz: W.M. Napier *Palaeolithic Extinctions and the Taurid Complex*, op. cit. Zob. także: William C. Mahaney, David Krinsley, Volli Kalm *Evidence for a Cosmogenic Origin of Fired Glaciofluvial Beds in the Northwestern Andes: Correlation with Experimentally Heated Quartz and Feldspar*, „Sedimentary Geology” 231 (2010), str. 31–40.

25. Na temat prawdopodobieństwa tego, że przyczyną początku i końca młodszego dryasu były uderzenia fragmentów tej samej komety, patrz: Fred Hoyle, Chandra Wickramasinghe *Life on Mars? The Case for a Cosmic Heritage*, Clinical Press Ltd., Bristol 1997, str. 176–7. Zob. także: Gerrit Verschuur *Impact*, op. cit., str. 139.

26. Victor Clube, Bill Napier *The Cosmic Winter*, op. cit., str. 244, 275–7. Zob. także: Duncan Steel *Rogue Asteroids and Doomsday Comets*, op. cit., str. 132–3.

27. Victor Clube, Bill Napier *The Cosmic Winter*, op. cit., str. 153.

28. Ibid., str. 147.

29. Ibid., str. 150–1.

30. Ibid., str. 149–50.

31. Ibid., str. 149.

32. Jacqueline Mitton *Penguin Dictionary of Astronomy*, Penguin

Books, Londyn 1993, str. 84–5; Duncan Steel *Rogue Asteroids and Doomsday Comets*, John Wiley and Sons, 1995, str. 133.

33. Victor Clube, Bill Napier *The Cosmic Serpent*, Faber and Faber, Londyn 1982, str. 151; Bailey, Clube, Napier *The Origin of Comets*, Butterworth-Heinemann Ltd., 1990, str. 398; Clube, Napier *The Cosmic Winter*, op. cit., str. 150.

34. Sir Fred Hoyle *Lifecloud: Origin of the Universe*, Dent, 1978, str. 32–3.

35. Emilio Spedicato *Apollo Objects, Atlantis and other Tales*, Università degli studi di Bergamo, 1997, str. 12.

36. Ibid., str. 12–13.